МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Функціонування валютного ринку в Україні»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМД-22-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

_____ Суханюк Оксани Сергіївни
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Вергелюк Юлія Юріївна, к.е.н., доцент
(підпис)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Чуницька Ірина Іванівна, д.е.н., професор
(підпис)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансових ринків та технологій
протокол від «15» 01 2024 № 9

Завідувач кафедри _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор
(підпис)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 14 16.01.2024р. Бондаренко В.С.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання) 15.01.2024 (підпис)
(дата)

Результат захисту 4 01.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: (підпис) Бришовська Л.О.
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:
(підпис) Бересловська О.І.
(ініціали, прізвище)
(підпис) Чужецька І.І.
(ініціали, прізвище)
(підпис) Вергелюк Ю.Ю.
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, керів голов членів секр (під
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	**від 0 до 10**	8		
2. Роздатковий матеріал	**від 0 до 5**	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	**від 0 до 25**	18		
4. Апробація (участь у конференціях)	**від 0 до 10**			
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	30		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	75		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 45 **балів.**

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: го членів ко секретаря, (
75	C	4	01.02.24	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкало
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій
Кафедра фінансових ринків та технологій
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

Затверджую
Завідувач кафедри фінансових ринків
та технологій
_____ Юлія КОВАЛЕНКО
«15» листопада 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувачу вищої освіти
Суханюк Оксані Сергіївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту)
«Функціонування валютного ринку в Україні»
Затверджена наказом ректора від 15.11.2022 р. № 1208
2. Строк здачі закінченої роботи 01.11.2023 р.- 04.12.2023 р.
3. Мета роботи полягає у поглибленні теоретичних та практичних засад щодо функціонування валютного ринку в Україні.
Об'єкт дослідження економічні відносини, які виникають в процесі функціонування валютного ринку України.
Предмет дослідження процес функціонування валютного ринку в Україні.
Орієнтована база дослідження Національний банк України, міжнародний валютний фонд, Світовий банк, інші міжнародні економічні організації.
4. Вихідні дані до роботи статистичні і аналітичні дані Національного банку України, аналітичні матеріали Міжнародного валютного фонду, Групи Світового банку та інших міжнародних фінансових організацій, законодавчі та нормативно-правові акти України з питань валютної політики.
5. Перелік графічного матеріалу складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.
6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)
Розділ 1. Теоретичні засади функціонування валютного ринку
1.1. Економічна сутність валютного ринку
1.2. Механізм регулювання валютного ринку
Розділ 2. Сучасний стан розвитку валютного ринку в Україні.

2.1. Аналіз валютного ринку України

2.2. Оцінка банківського нагляду у сфері валютного регулювання

Розділ 3. Перспективи розвитку валютного ринку в Україні

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів робот	
		За планом	Факти
1.	2.	3.	4.
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	29.09.2023 р.	29.09.2023
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	31.10.2023 р.	31.10.202
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	11-22.12.2023 р.	18.12.202
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	26-29.12.2023 р.	26.12.202
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	02-09.01.2024 р.	04.01.2024
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	01.11.2023 р. 04.12.2023 р.	10.11.202
7	ЗАХИСТ	01-02.02.2024 р.	01-02.02.2

8. Дата видачі завдання «15» 11 2022

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту) _____ (підпис) Вергелюк Ю. К (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) Чуницька І. (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Суханюк О. (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

«Функціонування валютного ринку в Україні»

Мета роботи полягає в поглиблення теоретичних та практичних засад щодо функціонування валютного ринку в Україні та пошук перспектив щодо його розвитку.

Завданнями роботи є

- визначити економічну природу валютного ринку;
- проаналізувати стан валютного ринку в Україні;
- здійснити оцінку банківського нагляду у сфері валютного регулювання;
- визначити перспективи розвитку валютного ринку в Україні.

Предметом дослідження є функціонування валютного ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, які виникають в процесі функціонування валютного ринку України.

Базою дослідження виступає Національний банк України, міжнародний валютний фонд, Світовий банк та інші міжнародні економічні організації.

За результатами дослідження сформульовані основні визначення економічної природи валютного ринку в Україні, його механізм регулювання, стан валютного ринку, а також перспективи його розвитку.

Одержані результати можуть бути використані у дослідженні функціонування валютного ринку в Україні, оскільки мають велике значення як для прийняття політичних та економічних рішень на державному рівні, так і для підприємств, інвесторів та академічної спільноти.

Кваліфікаційна робота містить 64 сторінок, 10 таблиць, 24 рисунків, список використаних джерел 46 найменувань, 5 додатків.

Ключові слова: валютний ринок, банк, валюта, інвестиції, фонд, національна економіка.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024

Рік захисту роботи 2024

ANNOTATION

"Functioning of the foreign exchange market in Ukraine"

The purpose of the work is to deepen the theoretical and practical foundations of the functioning of the foreign exchange market in Ukraine and search for prospects for its development.

The tasks of the work are

- determine the economic nature of the currency market;
- analyze the state of the currency market in Ukraine;
- carry out an assessment of banking supervision in the field of currency regulation;
- to determine the prospects for the development of the currency market in Ukraine.

The subject of the study is the functioning of the foreign exchange market in Ukraine.

The object of the study is a set of economic relations that arise in the process of functioning of the currency market of Ukraine.

The basis of the research is the National Bank of Ukraine, the International Monetary Fund, the World Bank and other international economic organizations.

Based on the results of the research, the main definitions of the economic nature of the foreign exchange market in Ukraine, its regulation mechanism, the state of the foreign exchange market, as well as the prospects for its development were formulated.

The obtained results can be used in the study of the functioning of the foreign exchange market in Ukraine, as they are of great importance both for making political and economic decisions at the state level, as well as for enterprises, investors and the academic community. The qualification work contains 64 pages, 10 tables, 24 figures, a list of used sources of 46 titles, 5 appendices.

Key words: currency market, bank, currency, investment, fund, national economy.

The year of performance of qualification work is 2024

The year of job protection is 2024

З М І С Т **Стор.**

ВСТУП……. 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ…… 6

1.1. Економічна сутність валютного ринку…….. 6

1.2. Механізм регулювання валютного ринку…… 15

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ……... 23

2.1. Аналіз валютного ринку України ……. 23

2.2. Оцінка банківського нагляду у сфері валютного регулювання….. 35

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ……. 43

ВИСНОВКИ…… 51

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……... 54

ДОДАТКИ……... 60

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах глобалізації та економічних трансформацій, валютний ринок в Україні стає невід'ємною складовою фінансової системи, яка має вирішальний вплив на стабільність та розвиток національної економіки. Вивчення функціонування цього ринку та його впливу на економічну динаміку є актуальною та науково значущою проблемою в контексті модернізації та адаптації України до вимог глобального економічного середовища.

Валютний ринок відіграє ключову роль у формуванні курсу національної валюти, що в свою чергу впливає на інфляцію, зовнішньоекономічний баланс та загальну макроекономічну стабільність. Розуміння механізмів його функціонування дозволяє прогнозувати та контролювати макроекономічні ризики. З розвитком фінансових технологій та зростанням обсягів міжнародних фінансових операцій, валютний ринок стає все більше інтегрованим у світову фінансову систему. Розуміння цих процесів допомагає в Україні адаптуватися до нових реалій та використовувати можливості глобального фінансового ринку. Його умови безпосередньо впливають на привабливість України для іноземних інвесторів.

Враховуючи ці аспекти, дослідження функціонування валютного ринку в Україні є важливим кроком у спрямуванні економіки і сталому росту, забезпеченні фінансової стабільності та підвищенні конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Вивченню та аналізу теоретичних аспектів формування валютного ринку, особливостей розбудови та функціонування національного валютного ринку присвячені праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: Бодрової Н. Е., Боринця С. Я., Богацької Н. М., Веріги Г. В., Завори Т. М., Кізлика О. С., Коваленка Д. І., Козакевича О. Р., Кухаренка Д. С., Маляренка І. В., Мещерякова О. О., Пруського О. С., Рибачука Ю. О., Шарової С. В.,

Коваленко Ю. М., Вергелюк Ю. Ю., Болдової А. А. та інших вчених – економістів.

Зважаючи на важливу роль валютного ринку в розбудові збалансованої та самодостатньої фінансової системи країни, виникає потреба подальшого дослідження функціонування валютного ринку й удосконалення методів управління валютними ризиками.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних та практичних засад щодо функціонування валютного ринку в Україні та пошук перспектив щодо його розвитку.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи є:

- визначити економічну природу валютного ринку;
- дослідити механізм регулювання валютного ринку;
- проаналізувати стан валютного ринку в Україні;
- здійснити оцінку банківського нагляду у сфері валютного регулювання;
- визначити перспективи розвитку валютного ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, які виникають в процесі функціонування валютного ринку України.

Базою дослідження є Національний банк України, міжнародний валютний фонд, Світовий банк, організації економічного співробітництва та розвитку, інші міжнародні економічні організації.

Предметом дослідження є процес функціонування валютного ринку в Україні.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи, а саме: системного аналізу – для обґрунтування наукових досліджень, класифікації за різними ознаками та характеристиками; наукового пізнання та групування – для виокремлення основних визначень, понять та характеристик дослідження; табличний та графічний методи – для наочного відображення результатів аналізу та оцінки, метод спостереження –

для ґрунтовного дослідження та оцінки показників; метод узагальнення – для формування необхідних висновків та результатів дослідження.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою роботи є: законодавчі та нормативно − правові акти; наукова література; статті вітчизняних і зарубіжних авторів у періодичних виданнях та наукових публікаціях з міжнародного бізнесу; інформація з електронних джерел Інтернет; статистичні дані і аналітичні огляди та звіти міжнародних фінансових організацій.

Науково − практична значимість одержаних результатів. одержані результати дослідження функціонування валютного ринку в Україні мають велике значення як для прийняття політичних та економічних рішень на державному рівні, так і для підприємств, інвесторів та академічної спільноти. Дане дослідження спрямоване на підвищення рівня розуміння та управління валютним ринком в Україні, що, в свою чергу, сприятиме сталому економічному розвитку країни.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 10 таблиць, 24 рисунка, 5 додатків. Список використаних джерел містить 46 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ

1.1. Економічна сутність валютного ринку

Вивчаючи теоретичні засади функціонування валютного ринку необхідним є вивчення існуючих бачень щодо сутності та значення валютного ринку як складового елементу фінансового ринку та економіки в цілому. Так, систематизація ключових теоретичних аспектів дозволить створити теоретичне підґрунтя для ідентифікація наявних проблем та розробки практичних рекомендацій щодо їх усунення. До того ж, відсутність єдиного наукового підходу, який характеризував би сутність, функції та структури валютного ринку свідчать про дискусійність питання та необхідність його подальшого наукового вивчення.

Економічна сутність валютного ринку полягає в тому, що це спеціалізована галузь фінансового ринку, де відбувається обмін валютами між різними учасниками, щоб задовольнити їхні потреби в обміні, інвестиціях, торгівлі та фінансовому забезпеченні. Валютний ринок відіграє важливу роль у світовій економіці, визначаючи валютні курси і впливаючи на економічну стабільність країн та міжнародну торгівлю.

Валютний ринок має економічну природу. Перша згадка у наукових джерелах датується XVI століттям, а в українських джерелах 1978 року говориться, що: «Валютний ринок − це особлива сфера економічних відносин, пов’язаних із проведенням операцій з іноземною валютою і платіжними документами в іноземній валюті» [1, с.38].

Дослідженням цієї теми займалось багато вчених, відповідно існує багато авторських підходів щодо сутності даного поняття (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Економічна сутність поняття «валютний ринок»

№	Автор, джерело	Характеристика
1	Д.І. Коваленко [2,с.30]	«Система стійких економічних та організаційних відносин, пов'язаних з операціями купівлі −продажу іноземних валют та платіжних документів в іноземних валютах».
2	В.В. Білоцерківець [3, с. 243]	«Складова сфери обігу національної і міжнародної економіки, в якій здійснюється торгівля національними і наднаціональними грошовими одиницями та валютними цінностями, що обслуговують міжнародні платіжні операції».
3	В. Делас [4]	«Використання валютних цінностей при здійсненні депозитно −кредитних, інвестиційних та інших видів банківських операцій».
4	С.Я. Боринець [5]	«Це переважно міжбанківський ринок, адже саме в процесі міжбанківських операцій здійснюється основний обсяг угод з купівлі −продажу іноземної валюти».
5	Ю.О. Рибачук [6]	«Сфера зовнішньоекономічних відносин, які проявляються при здійсненні операцій купівлі −продажу іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті, експортно −імпортних операцій між резидентами та нерезидентами, а також операцій з інвестування валютного капіталу та залучення і розміщення вільних валютних коштів».
6	Л.О. Гаряга [7]	«По-перше, сукупність відносин щодо здійснення операцій із купівлі −продажу іноземної валюти, інших валютних цінностей, цінних паперів у іноземній валюті та руху іноземних капіталів; по −друге сукупність інститутів та інституційних механізмів, за допомогою яких здійснюються операції з іноземною валютою; по −третє, офіційні фінансові центри, в яких зосереджено здійснення валютних операції».

Джерело: складено автором на основі даних.

З таблиці 1.1 бачимо, що усі автори визначають валютний ринок як складову сфери обігу, де здійснюються операції з іноземною валютою та цінними паперами, а також відзначають важливість міжбанківських операцій у цьому контексті. Вони також вказують на роль фінансових інститутів та інфраструктури для здійснення валютних операцій. Всі ці аспекти об'єднуються в загальному розумінні валютного ринку як ключового компонента міжнародних економічних та фінансових відносин.

На наше переконання, валютний ринок − це сегмент фінансового ринку, на якому відбувається купівля і продаж різних національних та іноземних валют, з метою здійснення обміну, інвестування та забезпечення потреб

валютних операцій різними учасниками, такими як банки, компанії та інвестори.

Сутність валютного ринку безпосередньо відбивається на його функціях (рис 1.1):

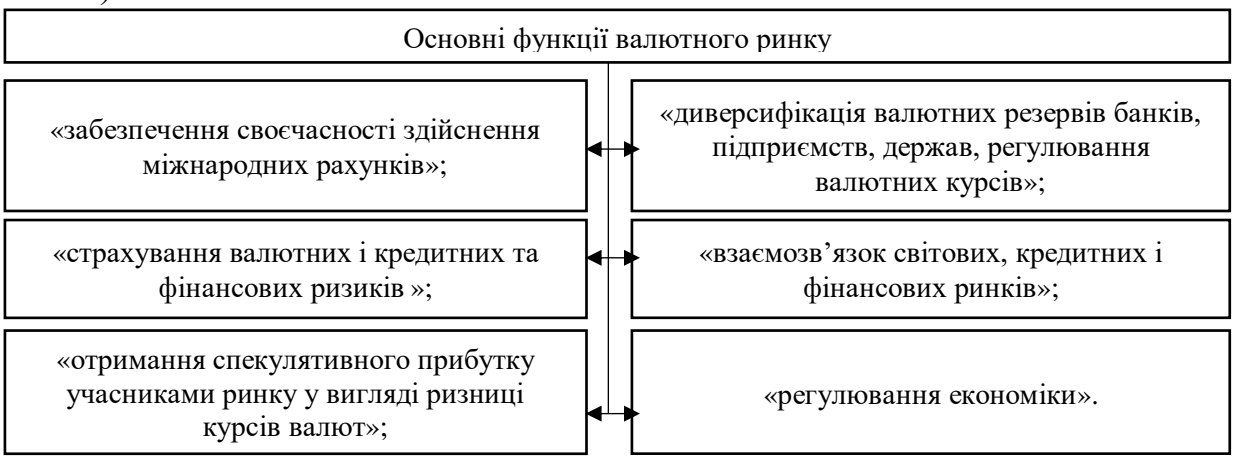

Рис 1.1. Основні функції валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [8].

Виходячи із функцій валютного ринку, можемо визначити основні характеристики валютного ринку: валютний ринок нематеріальний; немає конкретного місцезнаходження, єдиного центру; механізм його функціонування − обмін валюти однієї країни на валюту іншої країни; існує цілковита свобода моментального відкриття чи закриття будь − якої позиції, можливість торгувати цілодобово в режимі реального часу; є міжбанківським ринком; має гнучку систему організації торгівлі та гнучку стратегію оплати за укладення угоди; є одним з найліквідніших ринків завдяки можливості роботи з різними валютами; завдяки процесу телекомунікації й інформатики є глобальним, тобто розгорнутим у масштабі всього світу [8].

Вивчення характеристик валютного ринку дозволяє розпізнати його сегменти. Структура валютного ринку показана на рис 1.2.

Рис 1.2. Класифікація валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [10,с.66].

З рис 1.2 проаналізуємо деякі тими ринків. Зокрема на ринку конверсійних операцій купівля −продаж відбувається в результаті обміну рівних значень, котрі представлені різними валютами. На даному ринку формуються умови для формування зовнішньої грошової ціни − їх обмінного курсу. Ринок депозитних та кредитних операцій є важливим елементом валютного ринку, у якому умовно є купівля −продаж іноземної валюти, яка проявляється в залученні банківськими установами іноземної валюти за депозитами на узгоджені строки та в наданні банківськими установами кредитів в іноземній валюті на різні строки і в наданні банківськими установами кредитів в іноземній валюті. Ціна валюти формується у процентах.

Відповідно до своєї структури, ринок валюти складається з двох сегментів (рис 1.3):

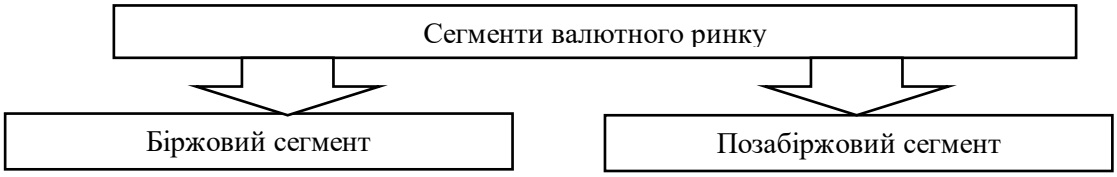

Рис 1.3. Сегменти валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [14].

З рис 1.3 проаналізуємо сегменти валютного ринку. Біржовий сегмент об'єднує основні біржі, на котрих відбуваються торги тією або іншою іноземною валютою. Під торгівлею валюти розуміється «обмін» певної суми на рахунку в одній валюті на суму на рахунку в іншій [15]. Пропорція обміну визначає валютний курс. Різні ціни на біржах пов'язані через те, що деякі агенти намагаються заробити на різниці валютного курсу на різних біржах, що призводить до того, що така різниця, якщо і виникає, то знижується до нуля за короткий термін часу (секунди). Прості трейдери із незначними сумами на рахунках здійснюють торгівлю на біржі через посередників, так званих market makers: найбільших міжнародних банківських установ, котрі, маючи торгові системи на головних біржах, виставляють двосторонні котирування (bid і ask) за головними валютами для власних клієнтів [14].

У Позабіржовому сегменті декотрі контракти між агентами (переважно між банківськими установами) відбуваються в обхід бірж. Якщо величина замовлення є великою, то втрата на спреді між курсами bid і ask на біржі є суттєвими і застосування біржі як посередника в контракті стає не вигідним.

На біржовому та позабіржовому сегменті виконуються такі операції на валютному ринку (рис 1.4).

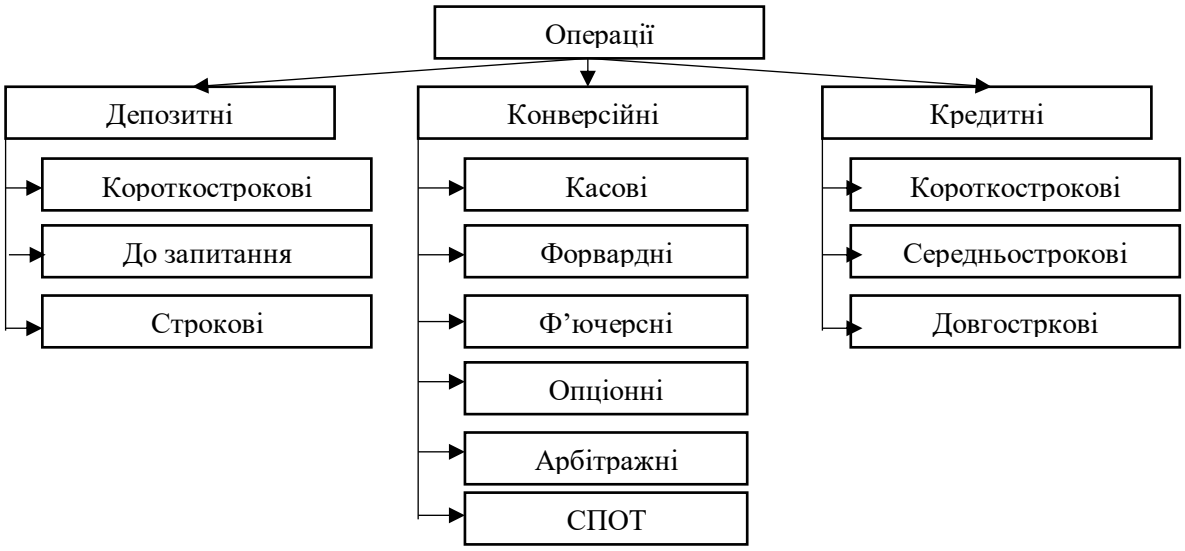

Рис 1.4. Операції на валютному ринку

Джерело: складено автором на основі [11].

Визначивши перелік операцій на валютному ринку, визначимо хто ж саме проводить дані операції. Суб'єктами ринку виступають учасники валютних операцій, покупці – продавці валютних цінностей, та суб'єкти, котрі здійснюють валютне регулювання (рис 1.5):

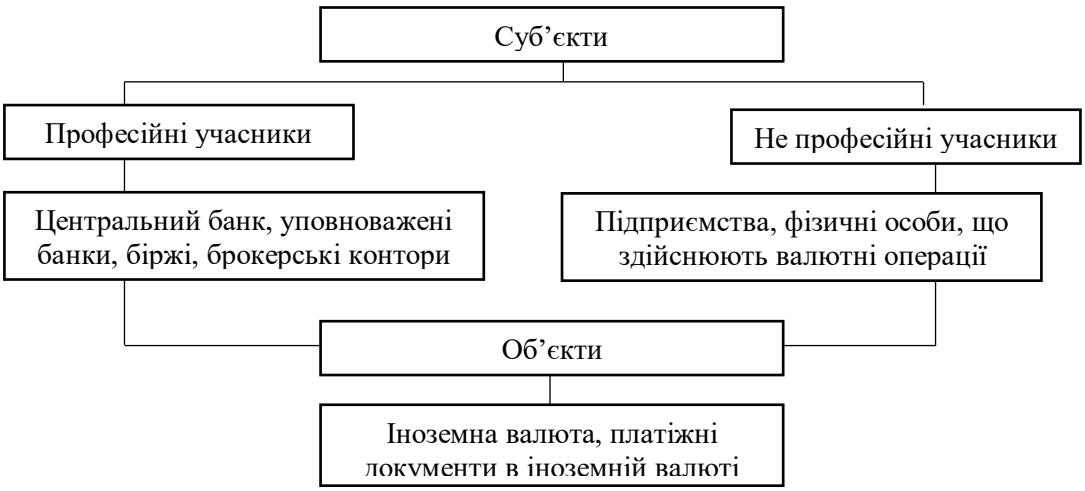

Рис 1.5. Суб'єкти валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [12].

Важливу роль у розвитку валютного ринку відіграють фінансові інституції, їх головною задачею є мобілізація коштів і надання допомоги на кредитних умовах для реалізації економічних проєктів [16].

На валютному ринку функціонують групи великих гравців, перелік яких наведено нижче.

1. Банківські установи, котрі мають важливий вплив на валютні ринки, адже кожна операція відображається на рахунках банківських установ, що розташовані в різних фінансових центрах.

2. Небанківські фінансові установи, які дедалі частіше пропонують власним клієнтам широкий спектр послуг, більшість із котрих подібні до тих, що проводяться банківськими установами.

3. Корпорації, котрі проводять торгівлю за межами країни, часто одержують кошти чи здійснюють платежі у валютах, що відмінні від тих, які застосовуються у штаб −квартирі компанії.

4. Центральні банки є ключовими гравцями на валютних ринках. Їхні дії розглядаються як головний індикатор майбутньої економічної політики, яка впливає на зміну валютного курсу. Центральним банком України є Національний банк України, який є головним контролюючим органом, та органом валютного регулювання [13].

На діяльність суб’єктів та гравців валютного ринку впливає ціла низка чинників. Їх поділяють на два типи: структурні та кон’юктивні чинники. Серед структурних виокремлюють: показники економічного розвитку; кількість грошових коштів в обігу; інфляційний рівень; стан і структуру платіжного балансу держави; обсяги дефіциту державного бюджету; платоспроможність держави; обсяги внутрішніх та зовнішніх запозичень; місце країни на міжнародних ринках товарів і послуг. Кон'юнктивні чинники включають в себе: спекулятивні валютні операції; формування інфляційних очікувань; зміни на політичній арені держави; розвиток інших секторів фінансового ринку.

Склад учасників валютного ринку відображено на схемі (рис 1.6).

Рис 1.6. Основні учасники валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [15].

Усі вище перелічені інституції відіграють важливу роль в функціонуванні валютних ринків. Дані суб'єкти проводять операції із валютою від власного імені за власний рахунок чи за рахунок своїх клієнтів. До 85−95% валютних угод, які укладаються на валютних ринках, припадає на банківські установи та брокерські фірми. Тому валютний ринок доволі часто називають міжбанківським [17].

Окрім інституцій, не менш важливу роль здійснюють агенти фінансового ринку. Вони здійснюють купівлю − продаж іноземної та вітчизняної валюти із метою одержання прибутку на різниці. Можна виокремити такі групи агентів ринку валюти (рис 1.7):

Рис 1.7. Основні агенти валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [15].

Є також і інші групи агентів на ринку валюти, але їхній вклад менш значущий порівняно із перерахованими шістьма групами. Кожен із ринків валюти є унікальним, зокрема із сторони впливу різних агентів на валютний курс [18].

Отже, валютний ринок являє собою важливу сферу, де відбувається купівля і продаж різних національних та іноземних валют, щоб забезпечити обмін, інвестування та інші потреби учасників, таких як банки, компанії та інвестори. Ця економічна природа валютного ринку розкривається через його функції, включаючи депозитні, кредитні та конверсійні операції. Учасники цього ринку можуть бути як професіоналами, так і не професіоналами, їхні інтереси формують динаміку ринку, які супроводжені впливом різних чинників. Об'єктом валютного ринку є іноземна валюта. Важливо враховувати, що це лише загальний огляд, і валютний ринок є набагато складнішим та різноманітнішим за своїми характеристиками та впливами на економіку та

фінанси. Дослідивши економічну сутність та значення валютного ринку, вважаємо за необхідне вивчити механізми його регулювання.

1.2. Механізм регулювання валютного ринку

В розрізі країн світу та чисельності варіантів організації економічних систем забезпечення реалізації валютних відносин має свої особливості, що відображають механізм регулювання в тому числі. Механізм регулювання валютного ринку України є складним і важливим аспектом економічної політики країни. Основною метою цього механізму є забезпечення стабільності національної валюти та сприяння ефективному функціонуванню зовнішньоекономічних відносин. Даний механізм підлягає постійному моніторингу та адаптації з метою збереження стабільності фінансового ринку та забезпечення економічного зростання України.

Перед тим як дослідити механізм регулювання валютного ринку України, визначимо етапи розвитку вітчизняного валютного ринку (рис 1.8).

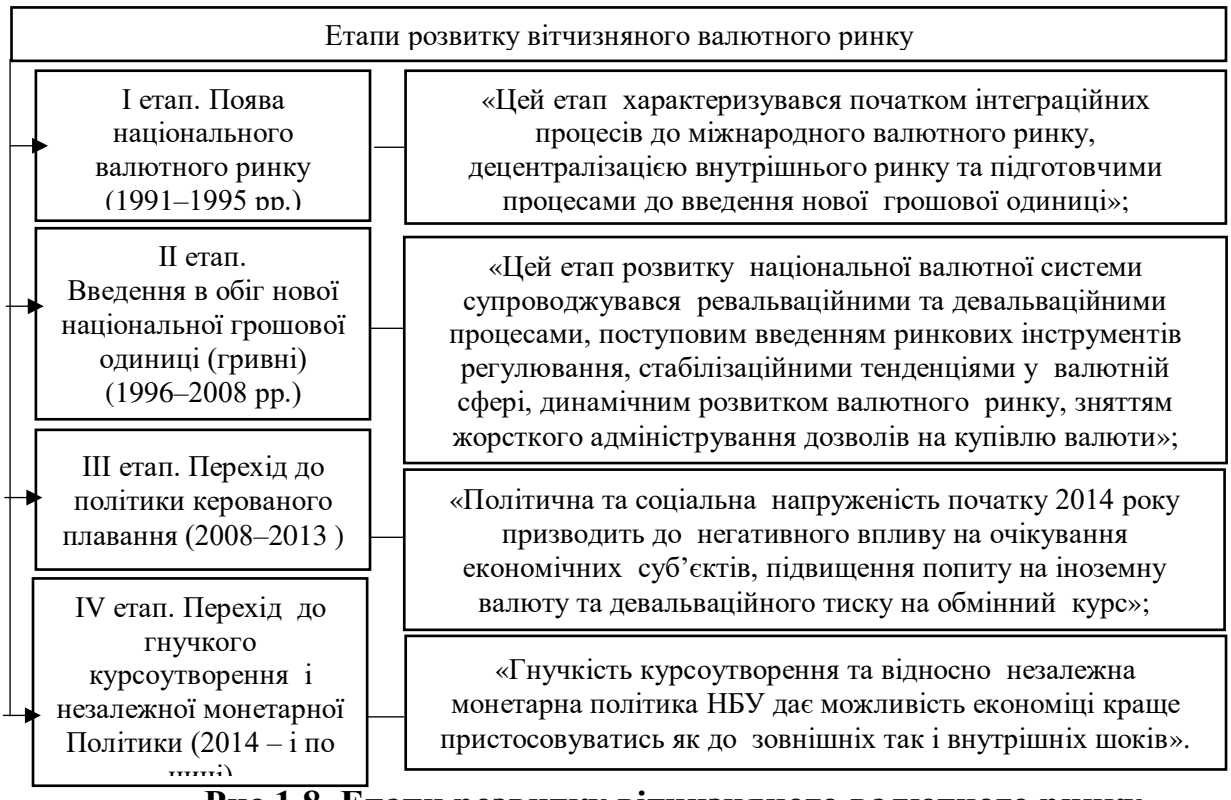

Рис 1.8. Етапи розвитку вітчизняного валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [19].

Вище перелічені етапи постійно супроводжувались валютним регулюванням зі сторони регулятора. Валютне регулювання є діяльністю Національного банку України (далі – НБУ) та в установлених Законом України «Про валюту і валютні операції» випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на проведення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими організаціями [22].

Характерним для сучасного валютного ринку є наявність широкого кола регулюючих інституцій, до котрих відносять: відповідні органи державної влади; система міжнародних фінансових установ та угод, діючих на міждержавній основі, система страхування від валютного ризику.

Форми регулювання валютного ринку національної економіки відображено на рис 1.9.

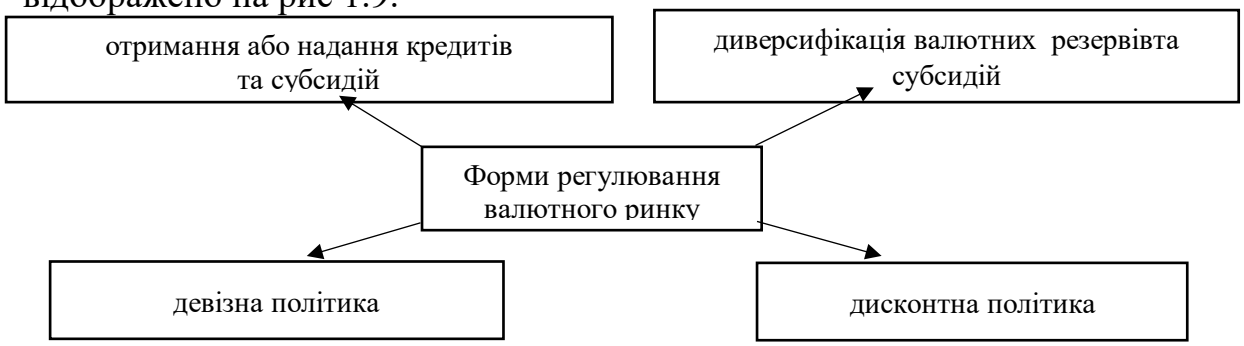

Рис 1.9. Форми регулювання валютного ринку національної економіки

Джерело: складено автором на основі [20]

На думку Богацької Н. М., валютний ринок відрізняється високим рівнем урегульованості всіх найважливіших сегментів [21, с. 1]. Відповідно до статті 2 Закону України «Про валюту і валютні операції» [22], валютне регулювання ґрунтується на низці принципів, а саме (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Принципи валютного регулювання

№	Назва принципу	Характеристика
1	Свобода здійснення валютних операцій	«Право фізичних та юридичних осіб – резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн».

Продовження таблиці 1.2

2	Ризико − орієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання	«Спрямованість на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку; відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності».
3	самостійність та ринковість валютного регулювання	«Гнучкість валютного курсу; незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом».

Джерело: складено автором на основі [22].

Основною метою валютного регулювання в Україні є: суттєве зміцнення національної валюти та зменшення інфляційного процесу, стимулювання потоків валютного контролю та повернення валютної виручки експортерів, стимулювання активної зовнішньоекономічної діяльності, заохочення промислового експорту та створення умов для імпорту [25].

Валютне регулювання є однією із найбільш динамічних складових на національному та світовому валютно − фінансових рівнях, визначення особливостей розвитку системи валютного регулювання в умовах ринкової економічної трансформації є важливою науковою і практичною проблемою. Валютним регулюванням визначається порядок міжнародних розрахунків та здійснення валютних операцій, закріплене українським законодавством і міжнародними договорами. При цьому важливим елементом системи валютного регулювання є її інституціональне забезпечення, яке представлене системою органів державної влади, котрі забезпечують здійснення покладених на них задач в цій сфері [26, с. 1].

Як вже було зазначено, в даний час головним державним органом у сфері реалізації валютної політики в Україні є НБУ. В цьому процесі він відіграє подвійну роль: з однієї сторони, він є державним органом, покликаним здійснювати вплив належним чином на діяльність економічних агентів, що пов'язана із проведенням операцій із валютою, а з іншої сторони, він сам − один із суб'єктів валютного ринку, хоча і є найбільш потужним гравцем на ньому. Врешті дані ролі підпорядковані єдиній задачі − проведенню валютної

політики, котра передбачає в першу чергу здійснення регулятивного впливу на здійснення валютних операцій в державі.

Можливість ефективного функціонування центрального банку як органу проведення валютної політики у державі залежать від наявності деяких організаційних засад: побудова банківської системи держави за 2 − х рівневим принципом, що передбачає розмежування функцій між центральним банком стосовно монетарного регулювання економіки і банківськими установами щодо кредитно −розрахункового обслуговування суб'єктів ринку; забезпечення фінансової стійкості і розвитку банківських установ, через кредитно − розрахункові й валютні операції яких центральний банк здійснює вплив на валютну сферу; наявність в державі добре організованого і структурованого валютного ринку, що забезпечує організацію валютних відносин і зовнішньоекономічних зв’язків та формування адекватного обмінного курсу національної валюти; законодавче закріплення повноважень центрального банку як основного державного органу у сфері валютного регулювання і реалізації валютної політики; забезпечення високого рівня довіри до центрального банку зі сторони усіх суб'єктів ринку; нормативне надання центральному банку незалежного статусу, який визначає можливість здійснення ефективної грошово − кредитної політики, незалежної від впливу законодавчої і виконавчої влади; надання повноважень центральному банку стосовно організації валютного контролю та використання санкцій до банківських організацій − суб'єктів валютного ринку за порушення законодавства у валютній сфері [26].

Лише при наявності потрібних організаційних засад досягається значний ефект проведення валютної політики, що визначається адекватним реагуванням ринку на проведені центральним банком заходів впливу на нього. Зміст даного впливу, що полягає в діяльності центрального банку як основного органу реалізації валютної політики, передбачає застосування ним певного набору інструментарію.

Окрім НБУ, окремі повноваження щодо регулювання валютного ринку має Кабінет Міністрів України, що виконує такі функції у напрямку валютного регулювання: визначає та подає на затвердження Верховній Раді України ліміт зовнішньої державної заборгованості України; приймає участь у складанні платіжного балансу України; забезпечує виконання бюджетної та податкової політики у частині, яка стосується руху валютних цінностей; забезпечує формування та водночас є розпорядником Державного валютного фонду України; визначає порядок застосування надходжень у міжнародних розрахункових одиницях, котрі застосовуються в торговому обороті із іноземними країнами, а також у неконвертованій іноземній валюті, котрі застосовуються в неторговельному обороті з іноземними країнами на підставі положень міжнародних угод України [22].

Погоджуємось із Верігою Г. В., що механізми валютного регулювання є комплексом форм, методів та інструментів впливу на валютний ринок, аби забезпечити підтримку макроекономічної стабільності, забезпечення валютної безпеки суб'єктів, гарантування стабільності національної валюти тощо [24]. Серед механізмів регулювання валютного ринку України виділяють такі складові: механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку; механізм саморегулювання валютного ринку; механізм регулювання валютного курсу; механізм державного регулювання валютного ринку.

Групування механізмів регулювання валютного ринку та інструментів їхньої дії відображено в (Додаток А) [24].

Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку базується на застосуванні інструментів валютної інтервенції, девізної валютної політики (задіяні механізмом валютного курсоутворення), регулюванні платіжного балансу (пов'язане із механізмом державного валютного регулювання).

Механізм валютного курсоутворення ґрунтується на управлінських інструментах золотовалютними резервами, нормативах обов'язкового резервування (складові механізму державного валютного регулювання і

стійкості розвитку валютного ринку), девальвації, ревальвації валюти (складові регулювання розвитку валютного ринку).

Валютні обмеження, обов'язковий продаж валютної виручки, операції відкритого ринку, котрі є підґрунтям механізмів державного валютного регулювання, є водночас інструментами механізму регулювання стійкості розвитку валютного ринку та валютного курсоутворення.

Ключовим елементом валютного регулювання є вплив на валютний курс. Зазвичай кожна держава зацікавлена у стабільності національної грошової одиниці, адже це забезпечує стабільність внутрішньої та зовнішньої економічної політики. Однак в деяких умовах може відбуватись політика як на зниження, так і на зростання курсу національної грошової одиниці [23, с. 11].

Важливим в даному контексті є режим валютного курсу. Вибір того чи іншого режиму валютного курсу для кожної держави світу є проблемним через багатогранність впливу факторів та економічних особливостей. Під Даний режим являє собою довгострокові цілі, декларовані монетарною владою, стосовно динаміки курсу національної валюти, а також методи їхнього досягнення, обумовлені реальними можливостями конкретної держави, зокрема її експортним потенціалом та інвестиційною привабливістю [29].

Детальну класифікацію і характеристику основних режимів валютних курсів відображено в (Додаток В) [29]. За класифікацією МВФ в нашій країні існує плаваючий режим валютного курсу [29]. Його аналіз здійснимо у другому розділі кваліфікаційної роботи.

Механізм саморегулювання валютного ринку базується на дії інструментів (індикативні норми Базельських стандартів, формування валютної політики суб'єктів господарської діяльності, стрес − тестування), котрі є складовими механізмів державного валютного регулювання та регулювання розвитку валютного ринку [24].

Державне регулювання базується на активному втручанні НБУ через механізм монетарної та валютної політики та декотрі адміністративні важелі. Співставлення між ринковим і державним регулюванням валютних відносин

визначається певною ситуацією на ринку і рівнем економічного розвитку держави [21].

Відповідно можна сказати, що механізми регулювання валютного ринку поділяються на ринкові та адміністративні. В формалізованому вигляді вони відображені у Додаток Б [24].

Ефективне регулювання ринку валюти передбачає синтез механізмів державного регулювання та саморегулювання. Механізм саморегулювання нівеліює негативні чинники адміністративного регулювання, що орієнтується на нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз та мінімізацію ризиків функціонування суб'єктів господарської діяльності [24].

Щодо інструментів регулювання валютного ринку, то їх відображено на рис. 1.10.

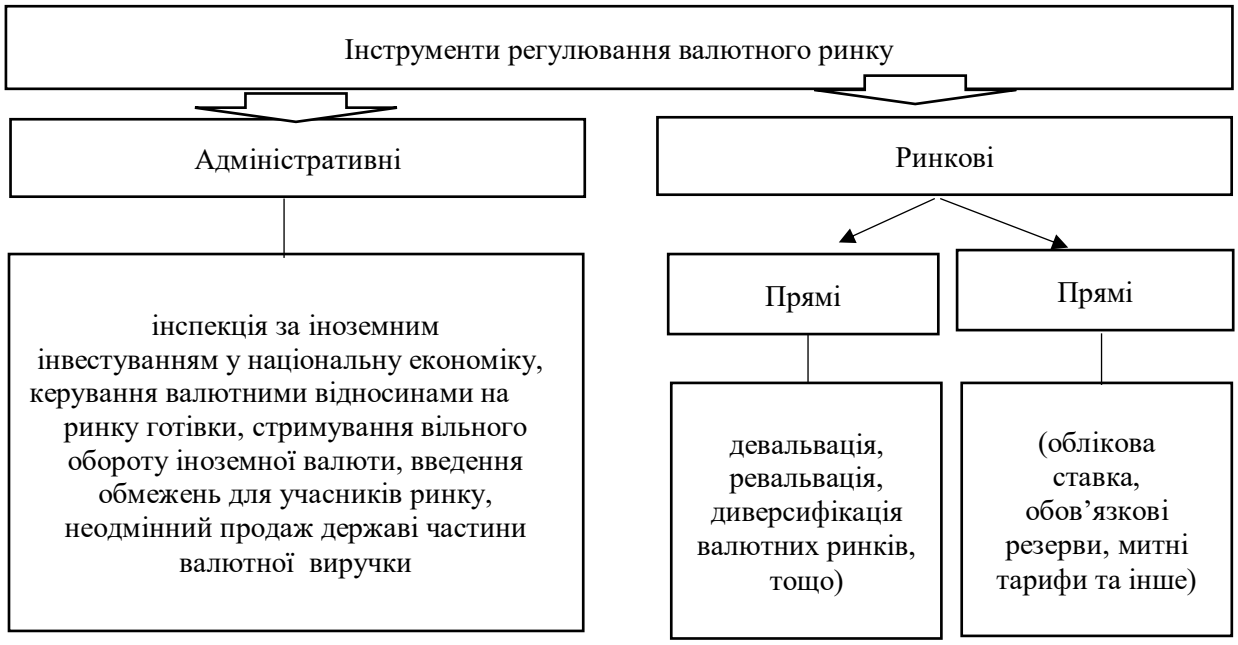

Рис. 1.10 Інструменти регулювання валютного ринку національної економіки

Джерело: складено автором на основі [20].

Систематизована політика, механізми та інструменти валютного регулювання в контексті різних політик показана в (Додаток Г) [23, с. 198].

Загалом, на валютному ринку та його регулюванні домінує національна економічна політика, тому, український валютний ринок є важливим

інструментом державної політики та відповідно національної безпеки держави. Як визначає Шевчук Е. О., регулювання валютного курсу має сприяти збільшенню виробництва та збільшенню чистого експорту, які є вирішальними чинниками економічного розвитку України [27].

Далі, відмітимо, що валютні відносини у сфері грошових операцій, валютного регулювання та нагляду регулюються Конституцією України, Законом України «Про валюту і валютні операції» [22], іншими законами України, а також відповідними нормативно − правовими актами.

Закон України «Про валюту і валютні операції» визначає нормативно − правові основи грошових операцій, валютного регулювання в Україні, права та обов'язки суб'єктів грошових операцій і уповноважених установ і встановлює відповідальність за порушення ними грошового законодавства [22].

Отже, механізм регулювання валютного ринку України включає в себе декілька ключових елементів (механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку; механізм саморегулювання валютного ринку; механізм регулювання валютного курсу; механізм державного регулювання валютного ринку). Національний банк України здійснює контроль за курсом гривні, втручаючись на ринку валют та встановлюючи офіційний обмінний курс. Ці міри спрямовані на збереження стабільності валютного ринку та забезпечення економічної безпеки країни. Ефективність цього механізму вимагає ретельного балансу та постійного моніторингу з боку регуляторів.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз валютного ринку України

Валютний ринок України є однією з важливих складових економічної системи країни, і його стан має значущий вплив на національну валюту, зовнішньоекономічні відносини та фінансову стабільність. Зміни на валютному ринку відбиваються на курсі гривні, інфляції, обсягах експорту та імпорту. Останнім часом Україна стикається з викликами, пов'язаними зі змінами на міжнародних ринках, політичною нестабільністю та геополітичними подіями. Таким чином, аналіз валютного ринку стає критично важливим для розуміння економічного стану країни та прийняття обґрунтованих рішень щодо фінансових та економічних стратегій. У цьому контексті важливо визначити основні фактори та тенденції, що впливають на валютний ринок України і визначають його перспективи в майбутньому.

Важливим елементом валютного ринку є валютний курс та вибір державою відповідного режиму його встановлення і формування. Згідно зі Стратегією грошово-кредитної політики на 2016-2020 роки, розробленою Національним банком України, ця стратегія деталізує основні етапи зміни монетарних режимів в Україні, які розпочалися з 2014 року, та обґрунтовує використання різних режимів валютного курсу протягом різних періодів [30].

Протягом 2015 − 2016 років в країні застосовувались «монетарне таргетування» і режим плаваючого валютного курсу. Головними цілями при таких підходах були: дезінфляція, поповнення міжнародних резервів і стабілізація національного валютного ринку. Протягом 2017 − 2018 рр. і в наступні роки проводиться режим інфляційного таргетування, котрий передбачає застосування режиму плаваючого валютного курсу, що комплексно переслідує мету забезпечення економічного зростання. Основними цілями

(таргетами) цього режиму є: ціль стосовно інфляційних процесів, поповнення міжнародних резервів, процентна ставка як операційна ціль грошово – кредитної політики.

Режим плаваючого валютного курсу, на переконання НБУ, сприяє розвитку прозорого і ліквідного валютного ринку на основі: поетапного послаблення адміністративних заходів, які обмежують гнучкість обмінного курсу та роз'яснювання учасникам ринку нормативно − правових актів НБУ; а також застосування валютних інтервенцій з метою: ефективної роботи валютного ринку; накопичення міжнародних резервів; підтримка трансмісії основної процентної ставки як основного інструменту монетарної політики [31, 32].

Фактично протягом періоду дослідження весь період дослідження (2018 рік – лютий 2022 рік) в Україні застосовувався плаваючий режим валютного курсу. Аналіз офіційного курсу гривні стосовно двох основних іноземних валют (табл.2.1) говорить проте, що протягом 2018 −2021 років на валютному ринку спостерігалась стабільність: періоди незначної ревальвації у 2018 − 2019 і 2021 роках змінювались періодами девальвації (2020 рік), котра, зокрема, була викликана впливом коронавірусної пандемії.

Таблиця 2.1

Динаміка офіційного курсу гривні до долара та євро у 2018 −2022 роках, станом на останній день місяця, грн /100 од. (за 1 од.)

Період	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
2018 рік												
Долар США	2800,88	2694,82	2654,35	2623,00	2613,58	2618,92	2675,52	2827,94	2829,83	2816,44	2839,09	2768,83
Євро	3478,97	3314,90	3270,42	3191,67	3040,12	3056,80	3126,08	3306,43	3312,88	3202,86	3232,88	3171,41
2019 рік												
Долар США	2775,55	2699,28	2724,88	2661,93	2687,26	2616,64	2508,55	2523,23	2408,28	2499,54	2403,56	2368,62
Євро	3172,18	3073,40	3056,77	2960,87	2991,99	2973,02	2798,04	2793,72	2633,46	2775,99	2645,12	2642,20
2020 рік												
Долар США	24,9196	24,5610	28,0615	26,9714	26,9059	26,6922	27,6913	27,4759	28,2989	28,4383	28,4681	28,2746
Євро	27,4751	26,9299	30,9617	29,2424	29,6234	29,9500	32,5470	32,7334	33,1309	33,2984	33,9596	34,7396

Продовження таблиці 2.1

2021 рік												
Долар США	28,1929	27,9301	27,8852	27,7500	27,5004	27,1763	26,8867	26,8601	26,5760	26,3265	27,1739	27,2782
Євро	34,1035	34,1459	32,7233	33,6427	33,3896	32,3018	31,9239	31,6963	30,9810	30,5032	30,6481	30,9226
2022 рік												
Долар США	28,7839	29,2549	29,2549	29,2549	29,2549	29,2549	36,5686	36,5686	36,5686	36,5686	36,5686	36,5686
Євро	32,0293	33,1707	32,5856	30,6869	31,5031	30,7776	36,9965	36,6564	35,5611	36,4095	37,9344	38,9510

Джерело: складено автором на основі [32,33,34].

Після початку війни в Україні (кінець лютого 2022 року) вводиться фіксація офіційного валютного курсу спочатку на рівні 29,25 грн за 1 долар, а з липня того ж року проводиться подальша девальвація курсу до 36,57 грн за 1 долар. Саме на цьому рівні курсове співставлення залишається і на кінець року. Використання такого адміністративного кроку викликане ризиками дестабілізації національного валютного ринку, його розхитування і некерованої девальвації, що може призвести до негативних наслідків для усієї соціально − економічної системи держави, котрі перебуває в стані війни. До введення фіксованого валютного курсу додаються і інші обмежувальні заходи, спрямовані на стримування попиту на іноземну валюту та збільшення її пропозиції: скорочення термінів надходження валютної виручки, обмеження операцій з готівковою валютою, запровадження мораторію на проведення міжнародних валютних платежів, обмеження фактично на всю сферу валютних розрахунків із учасниками з росії та білорусі тощо.

Досліджуючи роль валютного курсу у встановленні рівноваги на валютному ринку України протягом 2018 −2022 років, варто зазначити, що незначна девальвація національної грошової одиниці відносно основних іноземних валют (долара США, євро) в окремі періоди і більш значна девальвація у липні 2022 року суттєво не вплинула на встановлення рівноваги на валютному ринку, а навпаки, сприяла зниженню диспропорцій на ньому (на готівковому та безготівковому валютному сегменті).

НБУ протягом усього часу проводить аналіз на внутрішньому валютному ринку, здійснює у випадку необхідності інтервенційні заходи із купівлі − продажу іноземної валюти. Валютна інтервенція є прямим втручанням центрального банку в операції на валютному ринку із метою регулювання курсу національної грошової одиниці через операції із купівлі − продажу іноземної валюти; це разовий цілеспрямований вплив НБУ на валютний ринок та валютний курс, що відбувається в результаті продажу чи закупівлі великих партій іноземної валюти [35]. Валютна інтервенція може проводитись центральним банком завдяки кільком джерелам, основним із яких є власні офіційні валютні резерви.

Особливості проведення валютних інтервенцій в умовах режиму інфляційного таргетування детально показано у представленій НБУ «Стратегії валютних інтервенцій НБУ на 2016 −2020 роки» та у її поновленому варіанті [30], в якій зазначається, що валютні інтервенції НБУ є доповненням до режиму інфляційного таргетування, адже їх задачі у середньостроковій перспективі підтримують ціль НБУ із досягнення стабільності цін. Адже, по −перше, валютні інтервенції здійснюють допоміжну роль стосовно головного інструменту політики − процентної ставки. По −друге, НБУ не протидіє фундаментальним тенденціям на валютному ринку, котрі обумовлені ринковими чинниками. Тобто, валютні інтервенції не змінюють напрям руху валютного курсу, а здійснюють вплив тільки на амплітуду і швидкість зміни.

Обсяг валютних інтервенцій НБУ у 2018 − 2022 роках показано у табл.2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка обсягу валютних інтервенцій НБУ у 2018 − 2022 роках, млн. дол. США

Період	**01**	**02**	**03**	**04**	**05**	**06**	**07**	**08**	**09**	**10**	**11**	**12**
2018												
Продаж	266,8	30,0	134,0	24,0	0,0	66,0	163,3	634	74,2	70,0	125,0	180,5
Купівля	250,9	426,9	510,0	326,7	181,2	90,0	99,0	12,7	124,5	268,5	357,8	519,0

Продовження таблиці 2.2

Сальдо	-15,9	396,9	376	302,7	181,2	24	-64,3	-621	50,3	198	232,8	338,5
2019 рік												
Продаж	54,3	3,0	109,5	21,6	43,0	0,0	0,0	16,8	0,0	231	0,0	50,0
Купівля	190,4	329,5	271,7	321,5	203,6	322,3	1271,1	316,2	930,3	424,9	897,8	2983,3
Сальдо	136,1	326,5	162,2	299,9	160,6	322,3	1271	299	930,3	193	897,8	2933,3
2020 рік												
Продаж	250,0	45,0	2 453,6	44,5	0,0	0,0	498,7	0,0	231,5	208	70,0	89,4
Купівля	348,0	734,0	264,0	723,3	660,6	1155,0	130,0	460	34,0	0,0	41,0	378,6
Сальдо	98	689	-2189,6	678,8	660,6	1155	-368	460	-197,5	-208	-29	289,2
2021 рік												
Продаж	20,0	0,0	0,0	50,0	0,0	99,5	0,0	20,5	7,0	49,6	792,6	236,5
Купівля	40,0	200,0	50,5	0,0	0,0	682,8	188,0	36	146,6	752	1177,8	84,0
Сальдо	20	200	50,5	-50	0	583,3	188	348	139,6	702	385,2	-152,5
2022 рік												
Продаж	1511,2	1261,5	2 475,9	2244,3	3410,6	3986,8	2117,0	1641,4	2792,1	2079,6	1632,7	3193,1
Купівля	197,7	951,2	699,7	41,0	56,4	26,7	922,0	311	39,4	47,7	63,9	29,6
Сальдо	-1 313	-310,3	-1776,2	2203,3	3354,2	-3960	1195	132	2752,7	-2031	1568,8	-3163

Джерело: складено автором на основі [35].

З таблиці 2.2 бачимо, що відбуваються різні обсяги інтервенцій у розрізі років і місяців їх проведення, що відображає мінливість національного валютного ринку, його залежність від сезонних, а також кон'юнктурних і структурних чинників. Особливо різке підвищення інтервенційних дій НБУ в напрямку продажу валюти спостерігається на початку 2022 року, що пояснюється виключно початком війни, зростанням паніки та нестабільності на валютному ринку.

За даними табл. 2.2 розрахуємо загальні обсяги продажу і купівлі валюти НБУ під час здійсненням ним валютних інтервенцій (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка обсягу продажу −купівлі валюти НБУ у 2018 −2022 роках млн. дол. США

Період	Продаж валюти	Купівля валюти	Всього
2018	1767,8	3167,2	4935,00
2019	529,2	8462,6	8991,80
2020	3891	4929	8820,00
2021	1275,7	3690,7	4966,40
2022	28346,2	3387	31733,20

Джерело: складено автором на основі таблиці 2.2.

З таблиці 2.3 бачимо, що з початку війни загальні обсяги інтервенційної активності НБУ збільшились фактично 10 разів порівняно із 2018 роком, в порівнянні із довоєнним 2021 роком зростання становило 6,3 рази (рис 2.1).

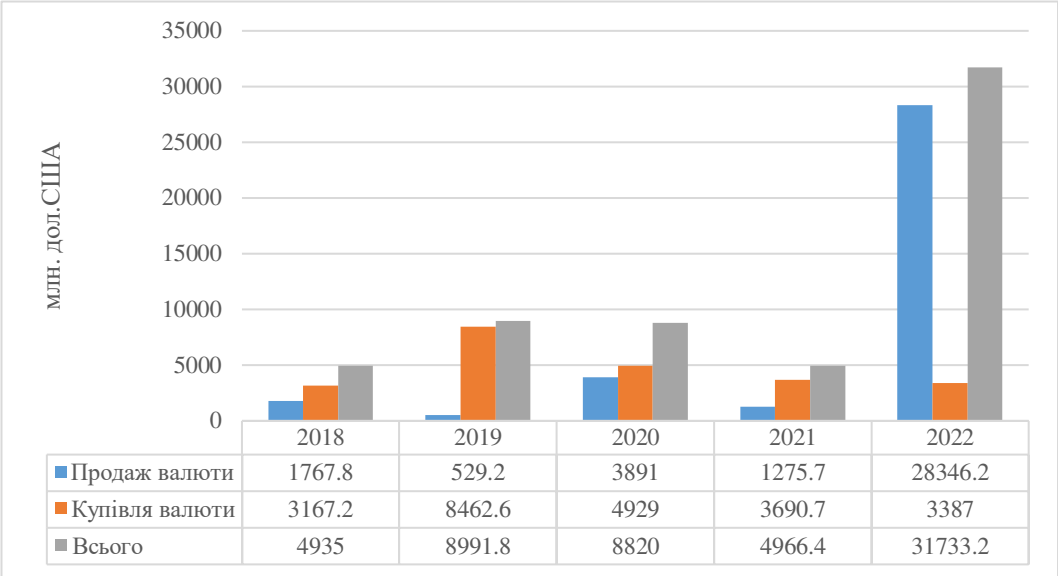

	2018	2019	2020	2021	2022
Продаж валюти	1767.8	529.2	3891	1275.7	28346.2
Купівля валюти	3167.2	8462.6	4929	3690.7	3387
Всього	4935	8991.8	8820	4966.4	31733.2

Рис 2.1. Динаміка обсягів продажу −купівлі НБУ іноземної валюти у 2018 −2022 роках, млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі таблиці 2.2.

Важливим в динаміці валютних інтервенцій є і те, що протягом 2018 − 2021 років обсяги операцій із купівлі НБУ валюти домінували над обсягами операцій із продажу. Особливо значним даний розрив був в 2019 році. Проте у 2022 році обсяги продажу валюти НБУ у 8,3 рази перевищують обсяги купівлі: активно здійснюється продаж офіційних валютних резервів країни для стримування різких дестабілізаційних наслідків на валютному ринку.

Отже, відповідно до результатів великих продажів іноземної валюти неминуче відбувалося зменшення офіційних золотовалютних резервів НБУ. Одним із показників стану національного валютного ринку, а саме його готівкового сегменту, є обсяг операцій і з готівковою іноземною валютою (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів операцій з готівковою іноземною валютою в Україні у 2018 −2022 роках, млн. дол. США в еквіваленті

Період	2018	2019	2020	2021	2022
Придбана валюта банками в населення (купівля)	11072,8	14943,4	15950,6	21512,5	11 215,2
Продана валюта банками населенню (продаж)	9592,1	14766,6	14 852,5	20297,8	12 224,7
Сальдо	-1480,6	-176,8	-1098,1	-1214,7	1 009,50

Джерело: складено автором на основі [35].

З таблиці 2.4 бачимо, що у 2018 – 2021 роках відбулось зростання обсягів готівкових операцій на валютному ринку. При чому в дані роки обсяги продажу валюти населенню у готівковій формі були нижчими за обсяги купівлі. У 2022 році обсяги операцій знизились, а сальдо набуло позитивного значення, тобто банківські установи продали населенню дещо більші обсяги готівкової іноземної валюти, аніж купили у нього. В умовах військового стану і використання цілої низки адміністративних обмежень на операції із готівковою валютою готівковий сектор ринку зазнав суттєвого майже 2-х разового звуження (рис 2.2).

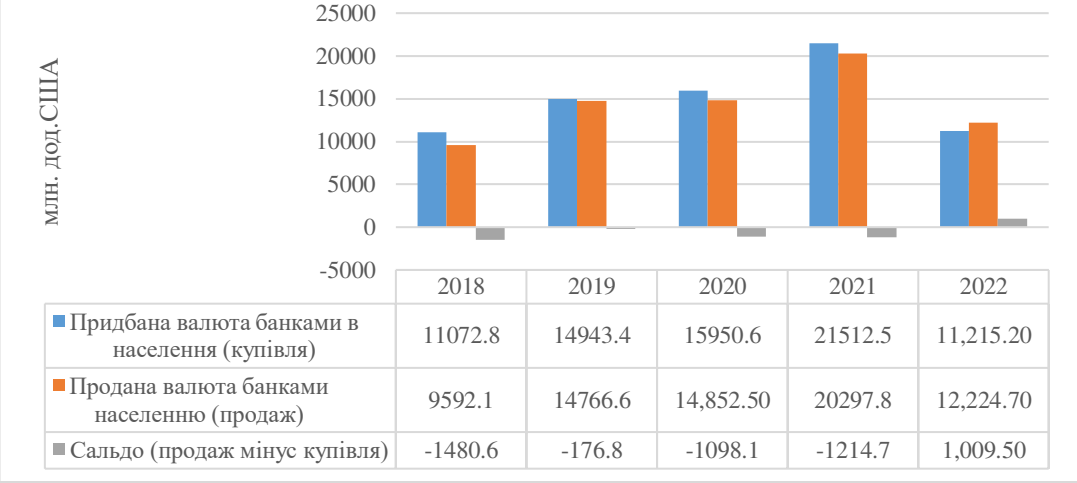

Рис 2.2. Динаміка обсягів операцій із готівковою іноземною валютою у 2018 −2022 роках, млн. дол. США в еквіваленті

Джерело: складено автором на основі [35].

Протягом 2018 −2021 років обсяги операцій на міжбанківському ринку мали позитивну тенденцію: у 2021 році дані обсяги збільшились в 2,8 рази у порівнянні із 2018 роком, тобто відбувалося планомірне розширення масштабів міжбанківського валютного ринку. Однак у 2022 році даний ринок різко скоротився, обсяги операцій знизились у рази, банківські установи суттєво обмежили власні операції із валютою (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка обсягів операцій банків на валютному ринку України на умовах «тод», «том», «спот» (без операцій НБУ) у 2018 −2022 роках, млн. дол. США в еквіваленті

Період	2018	2019	2020	2021	2022
Купівля	58 500,0	84 228,0	96 636,2	117 657,1	29 164,20
Продаж	58 500,0	84 228,0	96 636,2	117 657,1	29 164,20

Джерело: складено автором на основі [35].

Стан рівноваги на безготівковому і готівковому валютному ринках формується під впливом різних факторів. На безготівковому ринку даними факторами є обсяги: експорту і імпорту українських підприємств, золотовалютних запасів НБУ, державної заборгованості, надходження і відтоку інвестицій, зовнішньої кредиторської і дебіторської заборгованості фінансово − кредитних установ і інших юридичних осіб. На готівковому ринку основними чинниками, що визначають стан його збалансованості, є обсяги: грошових переказів, котрі проводять фізичні особи за кордон, та які вони одержують з за кордону; готівкових обмінних операцій, які здійснюють іноземні фізичні особи і громадяни України через фінансово – кредитні організації; кількість готівки у національній та іноземній валюті у населення України тощо.

Протягом 2018 року сума готівкових операцій становила 20664,90 млн. дол. США, сума безготівкових операцій − 117000,00 млн. дол. США, тобто в 5,6 рази більша. Сума міжнародних резервів у 2018 році − 20820,43 млн. дол. США. Приблизні пропорції спостерігались і протягом наступних років, при

тому, що обсяги валютних інтервенцій збільшувались до 2020 року, а у 2021 стрімко знизились, а обсяги резервів зростали до 2021 року (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка обсягів основних операцій на валютному ринку України та обсягів міжнародних резервів НБУ у 2018 – 2022 роках, млн. дол. США

Період	2018	2019	2020	2021	2022
Готівкові операції	20664,90	29710,00	30803,10	41810,30	18323,6
Безготівкові Операції (міжбанківський ринок)	117000,00	168456,00	193272,40	235314,2	53525,6
Обсяги валютних інтервенцій НБУ	4935,00	8991,80	8820,00	4966,40	31733,2
Обсяги офіційних золотовалютних резервів, станом на кінець періоду	20820,43	25302,16	29132,89	30940,95	28490,99

Джерело: складено автором на основі [35].

Натомість у 2022 році розрив між обсягами готівкових та безготівкових операцій знизився до 2,9 разів на користь останніх, обсяги валютних інтервенцій суттєво збільшились, обсяги резервів знизились (рис 2.3).

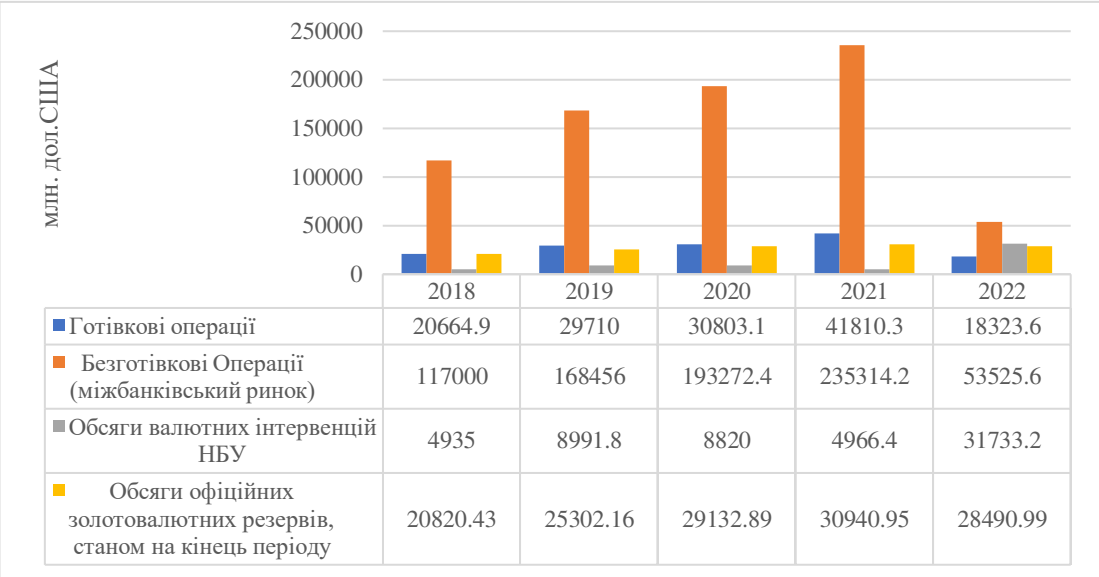

Рис 2.3. Динаміка обсягів операцій із готівковою та безготівковою іноземною валютою (міжбанківській ринок), обсягів міжнародних резервів та валютних інтервенцій НБУ у 2018 − 2022 роках, млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [35].

Отже, фактично усі сектори валютного ринку у 2022 році суттєво знизились за обсягами операцій, особливо це характерно для міжбанківського сегменту, натомість значно збільшились масштаби валютних інтервенцій НБУ. Вказані різновекторні динамічні стрибки відображають об’єктивні процеси, які відбуваються на ринку в умовах військового стану та посилання регулятивної/ обмежувальної ролі країни.

Досліджуючи значимість різних чинників формування пропозиції іноземної валюти на національному ринку, потрібно акцентувати увагу на надходженнях валюти на користь фізичних осіб в Україну. «Приватні грошові перекази являють собою дохід домашніх господарств, що надходить від інших домогосподарств з −за кордону, і пов'язані вони з тимчасовою або постійною міграцією населення. Перекази можуть здійснюватися як за офіційними каналами — через банки, міжнародні системи грошових переказів, поштові відділення, так і шляхом передачі готівки та інших матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому» [36].

Аналіз динаміки обсягів одержаних і направлених грошових переказів в іноземній валюті (виражених у національній валюті) фізичними особами в 2018 −2022 роках говорить про перевищення одержаних фізичними особами грошових переказів над надісланими за кордон грошовими коштами. Водночас протягом наступних років даний розрив знижувався і за результатами 2 −х місяців 2022 року він становив 1,4 рази. Тенденція початку 2022 року не є показовою, адже охоплює тільки 2 перші місяці року, проте динаміка випередження обсягів переказів за кордон продовжується. За згаданий період загальний обсяг одержаних грошових переказів був у середньому в 2 −5 разів більшим у порівнянні із обсягами надісланих за межі країни грошових коштів (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка обсягів переказів фізичних осіб у іноземній валюті (за межі України та в Україну) у 2018−2022 роках, тис. грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022 (січень − лютий)
Здійснено переказів (грошові перекази за межі України), тис. грн	38933680	54910940	82335984	110579491	25860014
Отримано переказів (грошові перекази в Україну), тис. грн	169020398	180386349	211575400	247835420	35069387
Різниця між обсягами отриманих та здійснених переказів, тис. грн	130086718	125475409	129239416	137255929	9209373
Перевищення надходжень в Україну порівняно з переказами з України, разів	4,3	3,3	2,6	2,2	1,4
Довідково: Отримано переказів (грошові перекази в Україну), млн дол. США	11111	11921	11980	14019	11986

Джерело: складено автором на основі [37,38].

Водночас загальні обсяги надісланих за кордон грошових коштів у 2018 −2021 роках збільшились майже в 2,84 рази у порівнянні із не таким значним збільшенням обсягів одержаних переказів − загалом в 1,7 рази. Разом із тим варто звернути увагу на показник суми одержаних грошових переказів, номінованих у доларах США: відповідно до результатів 2022 року дана сума фактично становила річному показнику за 2020 рік.

Значне перевищення обсягів одержаних переказів у порівнянні із надісланими за кордон грошовими коштами, котре спостерігалось цілий період аналізу, а особливо вираженим було у 2018 − 2020 роках, було позитивним явищем, адже знижувався дисбаланс між попитом і пропозицією, зокрема в готівковому сегменті національному валютного ринку. Валютні перекази в економіку з −за кордону є серйозною підтримкою для платіжного балансу, адже значна частка даних валютних надходжень обмінюється у банківських установах на гривні, валюта потрапляє на міжбанківський ринок, сприяє

підтримці курсу національної грошової одиниці. Також частково дані грошові кошти спрямовуються до офіційних золотовалютних резервів (за умови участі НБУ в операціях на ринку).

І на останок здійснимо аналіз індексної оцінки валютного ринку України. Ґрунтуючись на методологіях Банку міжнародних розрахунків, Європейського центрального банку та Міжнародного валютного фонду, НБУ використовує методики розрахунку індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) та номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) гривні [41] (рис 2.4).

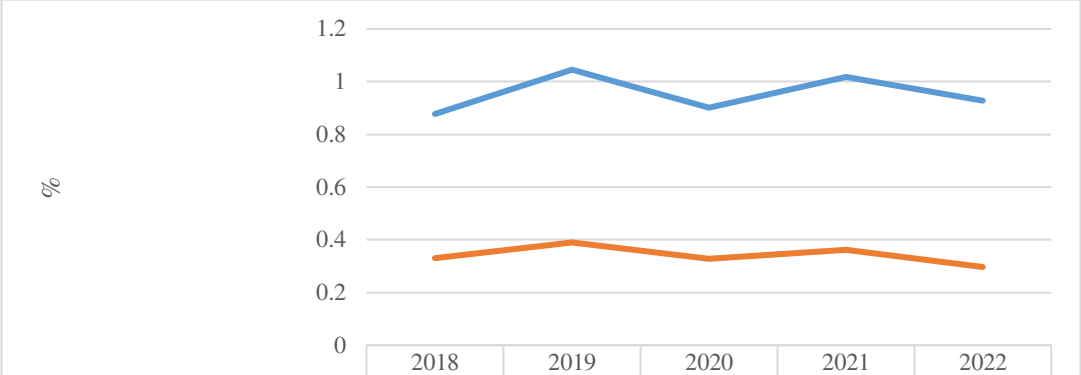

	2018	2019	2020	2021	2022
Індекс реального ефективного обмінного курсу (РЕОК)	0.8774	1.0454	0.9013	1.0172	0.928
Індекс номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) гривні	0.3294	0.3898	0.3279	0.361	0.2967

Рис 2.4. Динаміка індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) та номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) гривні у 2018-2022 роках (%)

Джерело: складено автором на основі [40].

Аналізуючи дані індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) та номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) гривні з 2018 по 2022 роки, можна визначити кілька важливих тенденцій. По-перше, НЕОК зазнало значних коливань, знижуючись у 2018 році, зростаючи в 2019 році, а потім знову знижуючись у 2020 році, і знову підвищуючись у 2021 році. Це може вказувати на значущий вплив зовнішніх чинників на реальну ефективність гривні на міжнародному ринку. По-друге, НЕОК гривні також має коливання, але загалом залишається на відносно низькому рівні протягом

розглянутого періоду. Це може вказувати на те, що номінальний обмінний курс гривні залишається слабким у порівнянні з іншими валютами.

Отже, в довоєнний період національний валютний ринок показував доволі позитивну динамку, що проявлялось, в першу чергу, в його лібералізації, скасуванні валютних обмежень, а також у збільшення обсягів операцій у всіх його секторах, величини офіційних резервів держави, стабільності валютного курсу, стабілізації масштабів валютних інтервенцій. Найбільшим сектором ринку валютного ринку є безготівковий (міжбанківський) сектор. Протягом 2022 року ситуація на національному валютному ринку докорінно змінювалася: НБУ здійснив введення ряду валютних обмежень, ввів режим фіксованого валютного курсу. Операції на усіх секторах ринку значно знизилась, збільшились тільки масштаби валютних інтервенцій НБУ завдяки збільшенню обсягів продажу НБУ валютних резервів задля стабілізації валютного ринку. На сучасному етапі після шокового періоду початку війни стан національного валютного ринку стабілізувався, його суб'єкти зрозуміли ці зміни та поступово до них пристосувались.

2.2 Оцінка банківського нагляду у сфері валютного регулювання

Останні події в Україні дали новий поштовх у розвитку і зміні багатьох процесів. Чутливість валютного ринку і макроекономічної стабільності до політичних потрясінь обумовила важливість швидкої зміни курсу валютного регулювання у нашій країні для недопущення негативних процесів, котрі вже спіткали державу під час анексії АР Крим і початку війни на сході країни.

Задекларовані на державному рівні принципи ліберального валютного регулювання, котрі розробив і запровадив НБУ, після прийняття Закону України «Про валюту і валютні операції», ухвалений зі змінами у 2019 р., вимагали перегляду із перших днів початку повномасштабної війни. Курс на лібералізацію валютних обмежень і руху капіталу, додержання режиму плаваючого обмінного курсу, валютні інтервенції для згладжування надмірних

курсових коливань змінились на жорсткі обмеження на валютні операції і рух капіталу для підтримки фіксації курсу, затверджений фіксований курс як антиінфляційний інструментарій, валютні інтервенції як головна грошово − кредитна операція для збалансування ринку.

Для стабілізації фінансової системи і запобігання відпливу капіталу НБУ запроваджував різні заходи, зокрема, як ми вже зазначали 24.02. 2022 р. було зафіксовано офіційний курс гривні до долара США на рівні 29,2549 грн. за дол. США; для фізичних і юридичних осіб введено обмеження на зняття готівки із рахунків клієнтів в іноземній валюті, призупинено здійснення операцій між банківськими установами на національному валютному ринку, введено мораторій на міжнародні валютні платежі (окрім стратегічно важливих операцій) тощо.

У 2022 р. відбувалася низка заходів щодо банківського регулювання валютного ринку України в умовах воєнного стану (Додаток Д) [39].

Зазначимо, що банківський нагляд у сфері валютного регулювання в більшій мірі (окрім валютного ринку і валютних курсів тощо) стосується і показників діяльності банківських та небанківських фінансових установ, саме з валютними цінностями (валютою тощо).

За даними НБУ кількість банківських установ, які здійснюють власну діяльність у нашій країні на початок 2023 року становить 67 установ, для прикладу у 2019 році їхня кількість становила 77 банківських установ [39].

В структурі активів банківських установ валютні ресурси займають значну частину (рис. 2.5).

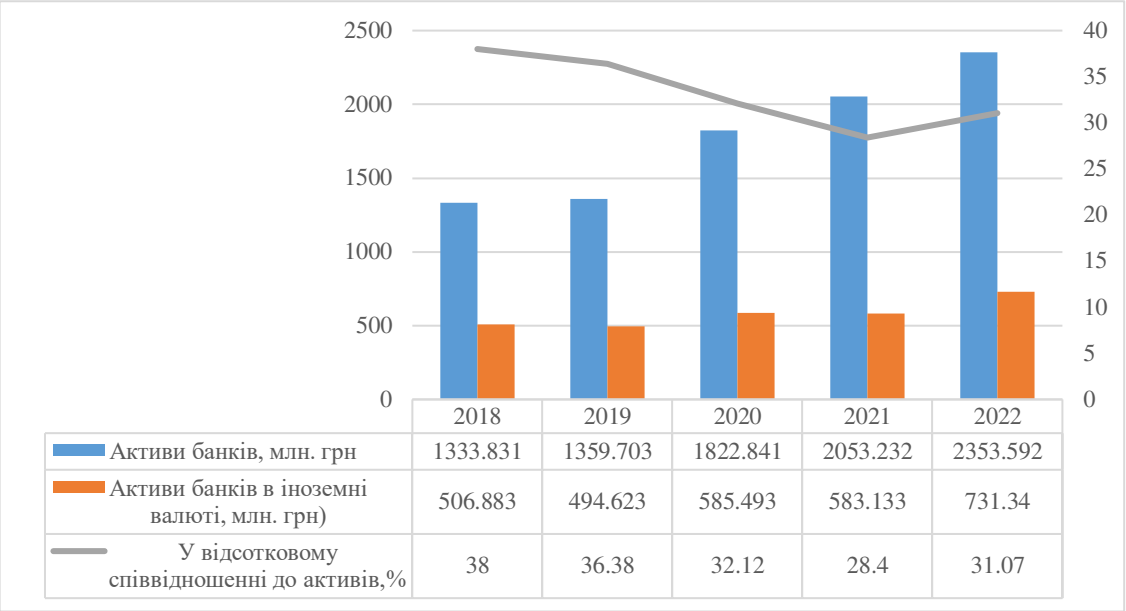

	2018	2019	2020	2021	2022
Активи банків, млн. грн	1333.831	1359.703	1822.841	2053.232	2353.592
Активи банків в іноземні валюті, млн. грн)	506.883	494.623	585.493	583.133	731.34
У відсотковому співвідношенні до активів,%	38	36.38	32.12	28.4	31.07

Рис. 2.5. Динаміка загальних активів і активів в іноземній валюті банків у 2018 −2022 років, млн. грн., %

Джерело: складено автором на основі [39,40].

З рису 2.5 бачимо, що загальні активи банків у 2018 −2022 роках збільшились на 1 019 761 млн. грн. та становили у 2022 році 2 353 592 млн. грн., активи банків у іноземній валюті, незважаючи на коронавірусну пандемію, війну і економічну кризу збільшувались, у 2018 −2022 роках вони збільшились на 224 511 млн. грн. У процентному співставленні частка активів в іноземній валюті знизилась на 6,93 % і у 2022 році становила 31,07 %.

НБУ в межах валютного нагляду і регулювання, здійснює активний контроль і нагляд за кредитними операціями вітчизняних банківських установ. Відповідно до даних НБУ банківські установи активно надають кредити в національній та іноземній валюті на різні періоди (рис 2.6).

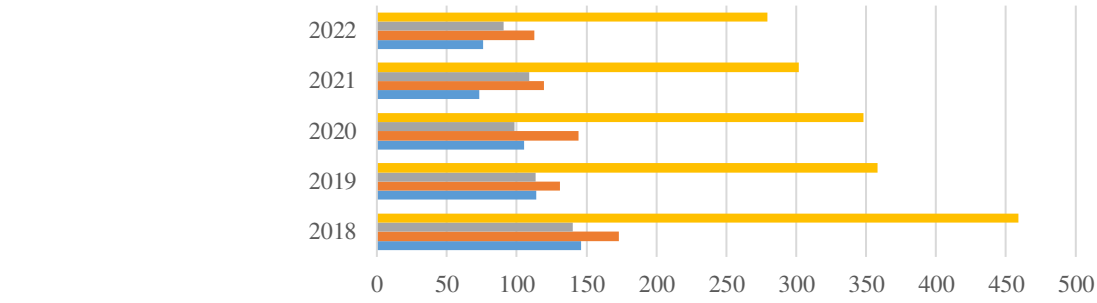

	2018	2019	2020	2021	2022
Кредити в іноземній валюті всього	459.137	358.162	347.912	301.682	279.444
Кредити в іноземній валюті до 1 року	140.075	113.479	98.29	109.115	90.723
Кредити в іноземній валюті від 1 року до 5 років	173.129	130.828	144.098	119.526	112.651
Кредити в іноземній валюті від 5 років	145.933	113.856	105.525	73.04	76.071

Рис. 2.6. Динаміка структури обсягів кредитів в іноземній валюті банків протягом 2018 −2022 років, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [39,40].

З рис 2.6 бачимо, що структура кредитів в іноземній валюті за строками надання зазнала негативних змін – зниження обсягів: кредити в іноземній валюті до 1 року зменшились на 49 352 млн. грн; кредити в іноземній валюті від 1 − 5 років знизилась на 60 478 млн. грн; кредити в іноземній валюті більше 5 років знизилась на 69 862 млн. грн; загальні кредити також знизились на 179 693 млн. грн.

Зниження обсягів наданих кредитів в іноземній валюті спричинено цілою низкою негативних явищ, зокрема: війною в Україні, нестабільністю майбутнього фінансового стану суб'єкта (фізичної і юридичної особи), високими кредитними ставками, високим курсом валют, економічною кризою, зниженням рівня купівельної спроможності та доходів суб'єктів.

Динаміка обсягів кредитів у валюті у розрізі суб'єктів у 2018 −2022 роках показана на рис. 2.7.

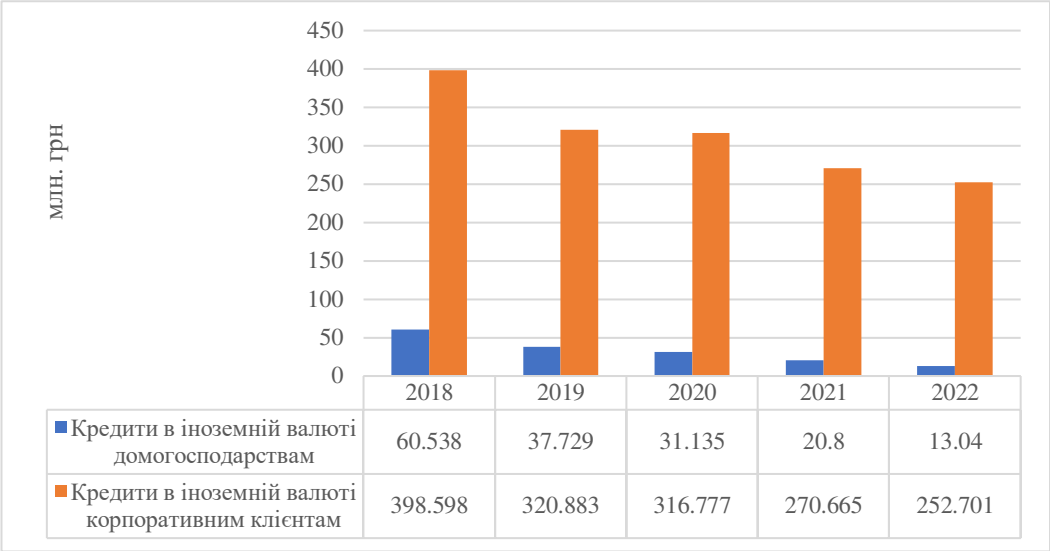

	2018	2019	2020	2021	2022
Кредити в іноземній валюті домогосподарствам	60.538	37.729	31.135	20.8	13.04
Кредити в іноземній валюті корпоративним клієнтам	398.598	320.883	316.777	270.665	252.701

Рис. 2.7. Динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018 −2022 років, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [39,40].

Кредити в іноземній валюті домогосподарств у 2018 −2022 роках знизилась на 47 498 млн. грн., кредити в іноземній валюті корпоративних клієнтів знизились на 145 млн. грн. Банківський нагляд за депозитними операціями в іноземній валюті говорить про позитивну тенденцію у 2018 − 2022 роках (рис 2.8).

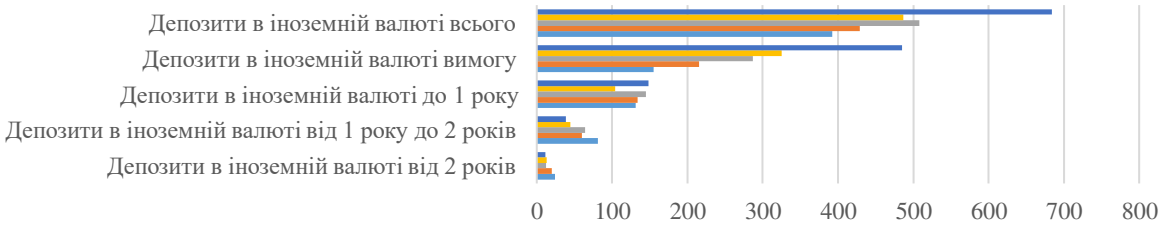

	Депозити в іноземній валюті від 2 років	Депозити в іноземній валюті від 1 року до 2 років	Депозити в іноземній валюті до 1 року	Депозити в іноземній валюті вимогу	Депозити в іноземній валюті всього
2022	11.285	38.466	148.619	485.524	683.894
2021	13.013	44.478	104.481	324.904	486.876
2020	12.228	64.292	144.848	286.574	507.941
2019	20.245	59.974	133.567	215.169	428.955
2018	24.464	81.525	130.988	155.307	392.284

Рис. 2.8. Структура обсягів депозитів в іноземній валюті банків протягом 2018 −2022 років, млн. грн

Джерело: складено автором на основі [39,40].

На відміну від кредитів наданих фізичним і юридичним особам в іноземній валюті, котрі у 2018 −2022 роках зазнали значного зниження, депозити фізичним і юридичним особам в іноземній валюті збільшились: загальна сума депозитів в іноземній валюті збільшилась на 291 610 млн. грн.; депозити у іноземній валюті на вимогу збільшилась на 330 217 млн. грн.; депозити у іноземній валюті до 1 року збільшились на 148 619 млн. грн.; депозити в іноземні валюті від 1 −2 років знизилась на 43 059 млн. грн; також знизились депозити в іноземній валюті строк розміщення котрих більше 2 років на 13 179 млн. грн.

Банківські організації пояснюють зниження обсягів довгострокового зберігання іноземної валюти на банківських рахунках невпевненістю в економічній ситуації клієнтів банківської установи, постійними коливаннями валютних курсів, низькими ставками на депозити. Проте, в короткому періоді клієнти готові зберігати валюту, особливо це стосується депозитів до запитання.

В розрізі суб'єктів (фізичних або юридичних осіб), що зберігають іноземну валюту на депозитних рахунках банківських установ у 2018 −2022 роках значна кількість належить саме корпоративним суб'єктам (рис 2.9).

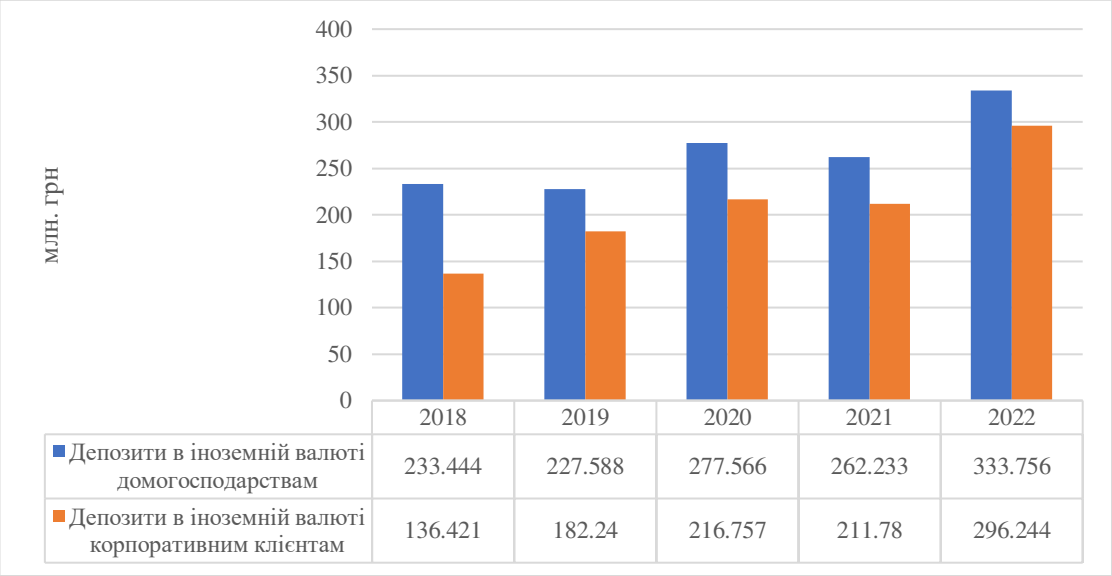

	2018	2019	2020	2021	2022
Депозити в іноземній валюті домогосподарствам	233.444	227.588	277.566	262.233	333.756
Депозити в іноземній валюті корпоративним клієнтам	136.421	182.24	216.757	211.78	296.244

Рис. 2.9. Динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018 −2022 років, млн. грн

Джерело: складено автором на основі [39,40].

Депозити в іноземні валюті відкриті фізичними особами у 2018 − 2022 роках збільшились на 100 312 млн. грн. і в 2022 році становили 333 756 млн. грн., депозити у іноземній валюті корпоративним клієнтам надані у 2018 −2022 роках збільшились на 159 823 млн. грн і у 2022 році склали 296 244 млн. грн.

Також під час нагляду важливим є інвестиції, купівля, продаж боргових цінних паперів агентів банку в іноземній валюті (рис 2.10).

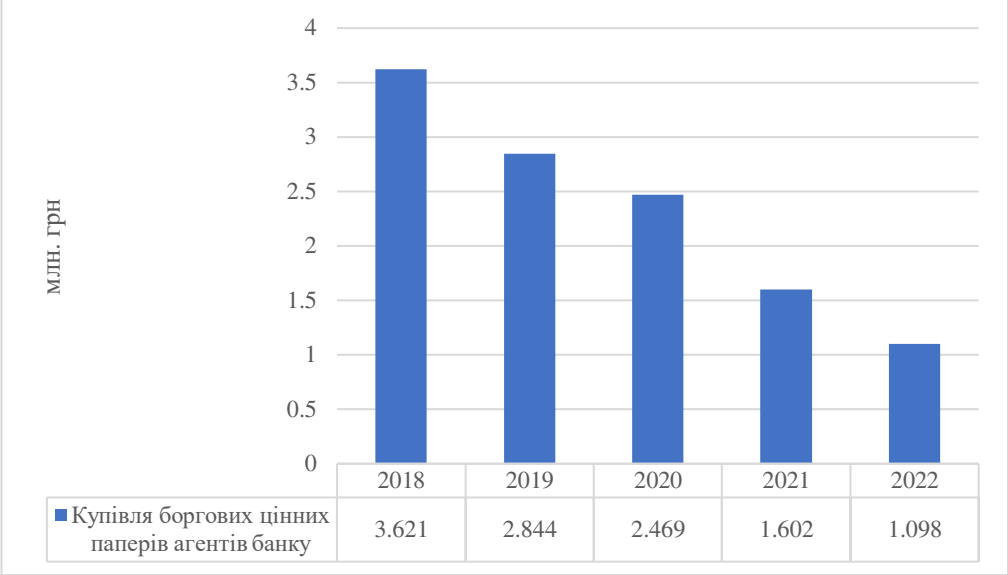

Рис. 2.10. Динаміка купівлі боргових цінних паперів агентів банку протягом 2018 −2022 років, млн. грн

Джерело: складено автором на основі [39,40].

За даними агентів банку і НБУ, найбільше фінансові організації інвестують в урядові, державні облігації інших держав, здебільшого Європейських країн. Це пояснюється надійністю вкладення у такі види цінних паперів, та гарантією одержання процентного доходу за облігаціями.

У 2018 −2022 роках обсяги купівлі боргових цінних паперів в іноземній валюті фінансовими установами скоротилася на 2 523 млн. грн., що негативно характеризує інвестиційну діяльність, говорить про високий курс іноземної валюти і кризовий стан.

Не менш важливим є нагляд за кореспондентськими рахунками банків в іноземній валюті (рис 2.11).

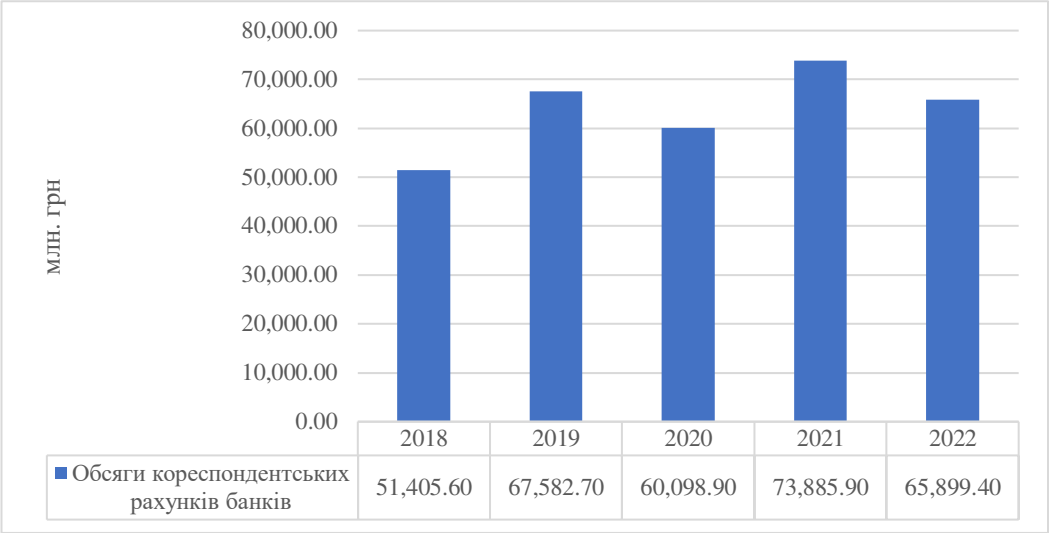

Рис 2.11. Динаміка обсягів кореспондентських рахунків банків протягом 2018 −2022 років, млн. грн

Джерело: складено автором на основі [39,40].

У 2018 році залишки на кореспондентських рахунках банків становили 51 405 млн. грн, у 2022 році вони склали 65 899,4 млн. грн., тобто збільшилися на 14 493 млн. грн. Хоча НБУ визначає рівень облікової ставки для усіх банків, що проводять власну діяльність на території України, проте він регулярно наглядає за дотримання відповідного рівня облікової ставки та політики. Процентні ставки за короткостроковими кредитами у лютому 2022 року становили 3,3 %, за довгостроковими кредитами 5,6 %. У лютому середня ставка за кредитами в іноземній валюті склала 5,5 %. Банки дотримують вимог законодавства у сфері банківського нагляду і валютного регулювання в Україні.

Отже, проведені практичні дослідження банківського нагляду у сфері валютного регулювання говорять про дотримання банкам основних вимог до валютного законодавства. Активи банків в іноземній валюті активно збільшувалися, у 2018 −2022 роках вони зросли на 224 511 млн. грн. Загальні кредити в іноземній зменшились на 179 693 млн. грн. У 2018 − 2022 роках депозити в іноземній валюті надані фізичним та юридичним особам зросли на 330 217 млн. грн.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Національний валютний ринок є важливою складовою фінансово - економічної системи країни, і його розвиток відіграє важливу роль у стабільності та конкурентоспроможності національної грошової одиниці. У зв'язку із глобалізацією і швидкими змінами на фінансових ринках, а також з урахуванням досвіду інших країн, розглядаються різні перспективи та можливості для подальшого розвитку валютного ринку України.

Але, на даний момент у нашій країні існують не вирішені проблеми економічного характеру, зокрема: відсутність економічної стабільності, сильні коливання і загальна нестійкість національної грошової одиниці, із чого витікає ще одна проблема, така як: підвищений попит на іноземну валюту [42]. Все це негативно здійснює вплив на платіжний баланс та міжнародну інвестиційну позицію нашої країни (рис 3.1), показники котрих є негативними протягом останніх років.

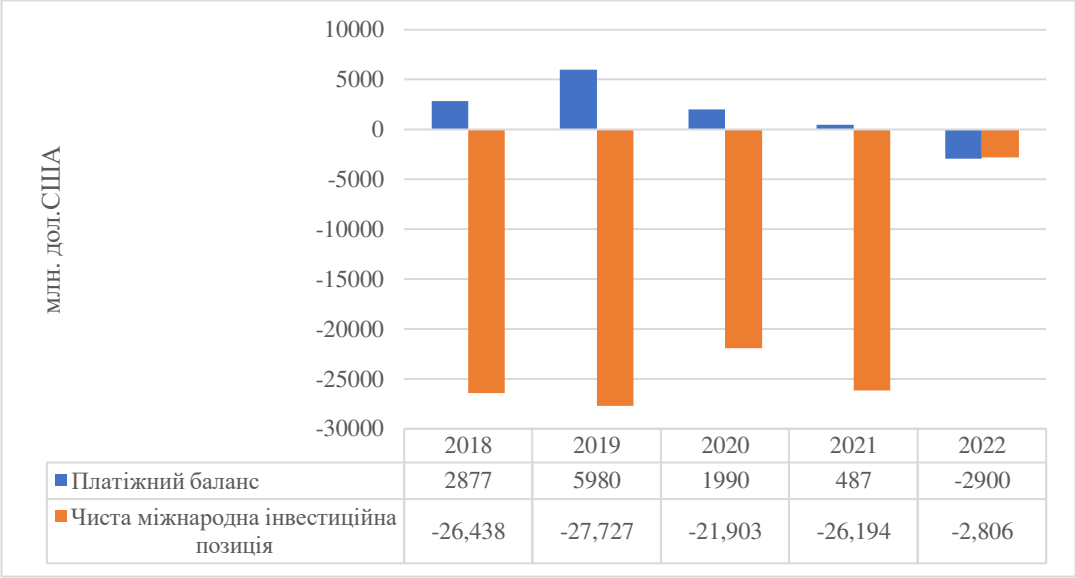

	2018	2019	2020	2021	2022
Платіжний баланс	2877	5980	1990	487	-2900
Чиста міжнародна інвестиційна позиція	-26,438	-27,727	-21,903	-26,194	-2,806

Рис 3.1. Динаміка платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції України у 2018-2022 роках (млн. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [40].

Усі ці проблеми заважають ефективно функціонувати та розвиватись вітчизняній економіці. Важкими негативними наслідками стають воєнні дії на території України і значні фінансові та людські втрати на цій основі. В даних обставинах складно спрогнозувати, котрий саме буде розвиток валютного ринку у нашій країні.

Із метою формування пропозицій стосовно удосконалення валютного ринку проведено SWOT-аналіз викликів, загроз та деяких позитивних аспектів функціонування валютного ринку в Україні, результати котрого відображено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

SWOT- аналіз валютного ринку України

Сильні сторони	Слабкі сторони
– чіткий механізм регулювання монетарної політики НБУ; – використання інструментів оперативного реагування на зміни ринкової кон'юнктури; – гнучка та адекватна встановленій ситуації валютна політика; – застосування інструментів інфляційного таргетування; – кваліфіковане та оперативне регулювання ринку з боку НБУ.	– зниження рівня довіри іноземних інвесторів до валютного ринку через ризик втрати капіталу через війну; – недостатній рівень довіри населення до валютного ринку; – недостатня інклюзивність фінансового ринку та валютного зокрема; – проблеми збереження стабільності банківської системи; – недовіра до національних регуляторів.
Можливості	**Загрози**
– удосконалення валютного нагляду в умовах військового стану; – за умов економічного зростання перехід до плаваючого валютного курсу; – адаптація закордонного досвіду регулювання валютного ринку; – залучення додаткового інвестиційного капіталу через валютні інструменти для фінансування військових потреб.	– воєнні дії на території України; – падіння ВВП (на 29,1%) та інфляція (26,6%) у 2022р.; – скорочення експорту на 35,1% порівняно з падінням імпорту на 19,1% у 2022 р., що зменшує валютні обсяги; – дефіцит платіжного балансу; – збільшення зовнішніх боргів у іноземній валюті з 67,8 до 83,0% ВВП; – критична залежність від зовнішнього фінансування; – міграція населення за кордон, що провокує відплив капіталу.

Джерело: складено автором на основі [43,44].

Варто зазначити, що сильною стороною валютного ринку є підвищення ефективності валютного регулювання, зокрема перехід НБУ від прямих

курсових обмежень до цільового інфляційного рівня. Наразі НБУ розробив інструменти для швидкого реагування на зміну валютних курсів, зокрема, застосовує валютні інтервенції для його стабілізації протягом періодів значних коливань валютного курсу. Можливості включають фінансові реформи у фінансовому секторі, котрі, ймовірно, окупляться у короткостроковій перспективі. Окрім цього, наша країна відкрита для іноземних інвестицій, а уряд вживає заходів для залучення іноземних інвесторів.

Слабкою стороною розвитку валютного ринку є нестабільна банківська система. Окрім цього, не сприяє зростанню валютних депозитів відсутність довіри населення до банківських установ. На наш погляд банківська система є недостатньо надійною через відсутність ефективної системи державних гарантій відповідно до різних видів депозитів і банківських операцій. Варто також звернути увагу на низький рівень довіри міжнародних партнерів та міжнародних фінансових інституцій до НБУ.

Головною загрозою для функціонування валютного ринку від початку 2020 р. є коронавірусна пандемія, що спричинила поглиблення занепаду міжнародної економіки. Після цього потужним викликом для стабільності валютного ринку став початок війни із російською федерацією у лютому 2022 року. Девальвація гривні, інфляція, втрата міжнародних резервів, зниження рівня економічного розвитку, соціальні проблеми, обумовлюють загальну фінансово- економічну кризу у державі. Наразі збалансувати ситуацію можна тільки завдяки міжнародним фінансовим організаціям, таким як Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, Група Світового банку тощо.

Нині покращення ефективності функціонування внутрішнього валютного ринку можна досягти шляхом застосування таких методів: знизити рівень доларизації вітчизняної економіки через підвищення привабливості гривневих активів; вдосконалити правила роботи учасників ринку та додержуватись чітких принципів і процедур; розвивати систему внутрішнього ринку із врахуванням світової практики та впроваджувати нові види

міжнародних розрахунків; поліпшити роботу із моніторингу валютних ризиків; удосконалити механізми контролю та протидії валютним спекуляціям; використати процедури для упередження валютних ризиків та недопущення формування інших дисбалансів, що пов'язані із проведенням операцій капітального характеру в іноземній валюті [42].

Надалі, на наш погляд, для стабілізації валютного ринку України НБУ потрібно продовжувати вести зважену ефективну політику нагляду і регулювання валютного ринку, яка, зокрема, має передбачати: затвердити програми співробітництва із МВФ, що допоможе поновлювати валютні резерви для підтримки гривні; підвищення прозорості діяльності НБУ на валютному ринку для покращення довіри до регулятора; зниження рівня доларизації вітчизняної економіки внаслідок утримання високих депозитних процентних ставок для привабливості гривневих активів; удосконалення структури українського валютного ринку на основі світової практики; удосконалення законодавчої бази НБУ; посилення моніторингу валютних ризиків; удосконалення механізмів контролю та протидії спекуляціям; стимулювання просування експорту та забезпечення платіжного балансу.

Для удосконалення сучасного законодавства України в області валютного регулювання, на наш погляд, необхідно реалізувати такі дії (рис 3.2):

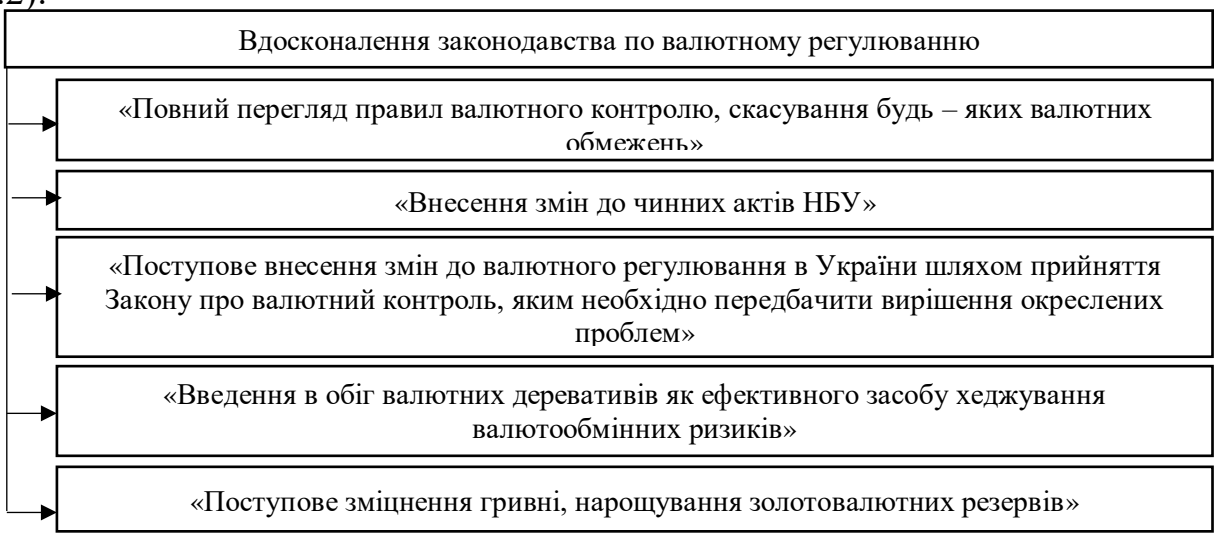

Рис 3.2. Удосконалення законодавства по валютному регулюванню

Джерело: складено автором на основі [45].

Враховуючи інфляційні загрози і особливості сучасного валютного регулювання в Україні, пропонуємо такі напрями удосконалення розвитку валютних операцій: стабілізація регулятивних норм, часта зміна котрих зменшує рівень ефективності ЗЕД та значно ускладнює планування валютно-розрахункових операцій у банківських установах; розробка достатньо еластичної політики курсоутворення, заходів регулювання руху капіталів, режиму функціонування валютного ринку, шляхів поповнення золотовалютних резервів та головні напрями їх застосування; провести достатню для потреб розвитку економіки дедоларизацію економіки, що розширить фінансово-економічний простір національної грошової одиниці, зміцнить її курсову вартість та забезпечить поповнення золотовалютних резервів держави та зниження ризику їх знецінення [45].

Згідно з Положенням НБУ «Про валютний нагляд» НБУ уповноважений здійснювати нагляд за банківськими та фінансовими установами, їх структурними підрозділами, шляхом здійснення виїзних перевірок та перевірок безвиїзного нагляду за валютними операціями та розрахунками. Зазначимо, що В сучасних умовах воєнного стану НБУ вкрай важко проводити нагляд у сфері валютного регулювання через значне збільшення обсягів валютних операцій, валютних перерахунків, валютних переказів для надання воєнної, фінансової та гуманітарної допомоги із різних держав та в різних валютах [47].

НБУ потрібно більш чітко слідкувати за переміщенням валютних цінностей із метою миттєвого реагування на незаконні валютні дії (шахрайство, незаконне привласнення, відмивання грошових коштів, спонсорування тероризму тощо). З цією метою потрібно визначити та виокремити основні напрями покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання (рис 3.3).

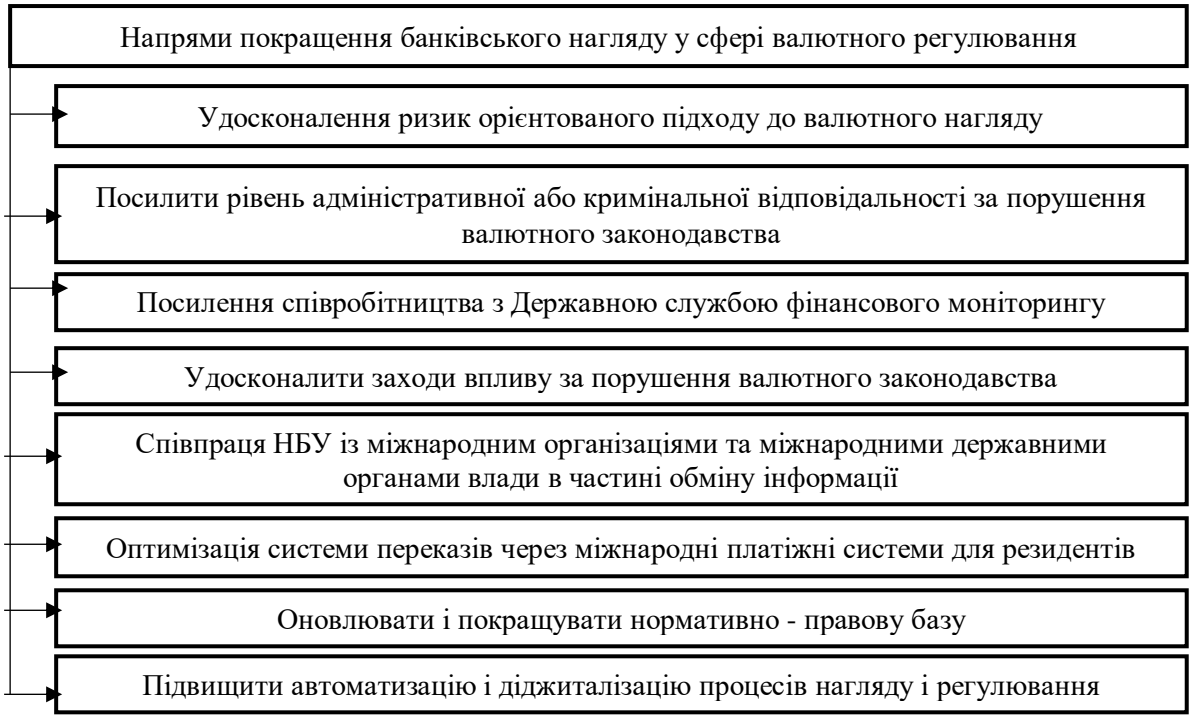

Рис 3.3. Напрями покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання

Джерело: складено автором на основі [48].

Незважаючи на виключну важливість збалансованості кон'юнктури валютного ринку для недопуску надмірної курсової волатильності, фундаментальною базою стійкості національної грошової одиниці є конкурентоспроможність реального сектора, зміцнення котрої нині лежить в площині економічного відновлення України. Тому серед першочергових задач забезпечення довгострокової валютної стабільності варто виокремити такі:

- відновлення і розвиток транспортних шляхів і логістики експортування української товарної продукції;
- підтримання інвестиційних проєктів, які спрямовані на імпортозаміщення та розвиток експортного потенціалу;
- посилення стимулюючого характеру грошово - кредитної політики в у напрямі зниження позичкового процента і стимулювання кредитування реального сектору;

- концентрування зусиль на залученні міжнародної допомоги і збільшення її обсягів для цілей інвестування у пріоритетні напрями (інфраструктуру, технології тощо).

За їх вирішення в середньостроковій перспективі є можливим поступовий перехід до плаваючого валютного курсу. Відповідно до дорожньої карти валютної лібералізації, розробленої НБУ, спочатку буде вжито заходів, які спрямовані на мінімізацію множинності курсів, ослаблення обмежень торгових операцій, сприяння надходженню нових інвестицій. Заходи, пов'язані з питаннями торговельного фінансування та валютних ризиків банків, а також послаблення обмежень капітальних операцій будуть запроваджені на наступних етапах лібералізації. Пом'якшення тимчасових валютних обмежень буде відбуватись поступово і не прив'язуватиметься до конкретних дат [49].

Також Україні необхідно в післявоєнної реконструкції валютної системи здійснити аналіз досвіду держав, котрі сильно постраждали та брали участь у військових конфліктах, не таких відповідно до масштабів, як Друга світова війна та в більш короткий історичний період. Доволі цікавим прикладом є післявоєнне відновлення держав колишньої Югославії, особливо конфлікт 1996-2004 років на Балканах, мало великий вплив на економіку регіону та світову торгівлю.

Пріоритетними були реконструкція фінансово-економічної системи і створення нової моделі грошового ринку. Це включає фінансування інфраструктурних проектів, залучення низьковідсоткових позик на реконструкцію та сприяння приватним інвестиціям. Налагодження фінансової структури та дієве управління зовнішньою заборгованістю допоможе стабілізувати валютний ринок, поліпшить баланс валютних надходжень і платежів, а також сприятиме здоровому розвитку фінансово - банківської систем [46, с.140].

Аналізуючи досвід країн, які пережили війни і післявоєнний час забезпечили ефективність роботи валютного національного ринку слід виконувати наступні дії: лібералізацію валютного ринку, введення механізмів

довгострокового рефінансування банків, робота з міжнародними партнерами з метою зниження боргового навантаження на країну та ведення регуляторного механізму в регулюванні валютного ринку [46, с.143].

Отже, валютний ринок за останні двадцять років доволі динамічна розвивається. Його стан також відображає становище економіки держави. Український Валютний ринок мав проблеми, які пов'язанні з нестабільним станом економіки країни. У післявоєнний період нашій державі потрібно буде відновлювати валютний ринок і для успішного відновлення потрібно буде виконати вище перелічені нами заходи та вивчити досвід країн Балканського півострова, зокрема держав колишньої Югославії. Рекомендації для України у відновленні валютного ринку будуть включають лібералізацію валютного ринку, введення механізмів рефінансування банків, регулювання валютного ринку та співпрацю з міжнародними партнерами щодо зниження боргового навантаження.

Але непередбачуваність сценаріїв війни не дає змоги точно оцінити, як буде надалі розвиватися валютний ринок в Україні. Зрозуміло лише, що втрати для даного ринку будуть суттєвими. Прозорість, ефективність та стійкість валютного ринку – це те надбання останніх років, яке нині дає змогу утримувати міцні позиції України на «фінансовому фронті».

ВИСНОВКИ

Дослідивши процес функціонування валютного ринку в Україні, можемо зробити узагальнюючі висновки.

1. Визначивши економічну природу валютного ринку, встановлено, що валютний ринок є сегментом фінансового ринку, на якому відбувається купівля і продаж різних національних та іноземних валют, з метою здійснення обміну, інвестування та забезпечення потреб валютних операцій різними учасниками, такими як банки, компанії та інвестори.

На валютному ринку здійснюються такі операції: депозитні, конверсійні та кредитні. Суб'єктами ринку виступають учасники валютних операцій, покупці – продавці валютних цінностей, та суб'єкти, котрі здійснюють валютне регулювання. Основними учасниками валютного ринку є: банки, центральні банки, інвестиційні, пенсійні та страхові фонди.

2. Дослідивши механізм регулювання валютного ринку, з'ясовано, формами регулювання валютного ринку національної економіки є: отримання або надання кредитів та субсидій; диверсифікація валютних резервівта субсидій; девізна політика; дисконтна політика. Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку базується на застосуванні інструментів валютної інтервенції, девізної валютної політики, регулюванні платіжного балансу. В даний час головним державним органом у сфері реалізації валютної політики в Україні є НБУ. Механізми регулювання валютного ринку поділяються на ринкові та адміністративні. Валютні відносини у сфері грошових операцій, валютного регулювання та нагляду регулюються Конституцією України, Законом України «Про валюту і валютні операції», іншими законами України, а також відповідними законодавчими актами.

3. Проаналізувавши стан валютного ринку в Україні, визначено, що аналіз офіційного курсу гривні стосовно двох основних іноземних валют говорить проте, що протягом 2018 − 2021 років на валютному ринку спостерігалась стабільність: періоди незначної ревальвації у 2018 − 2019 і 2021

роках змінювались періодами девальвації (2020 рік), котра, зокрема, була викликана впливом коронавірусної пандемії. Після початку війни в Україні (кінець лютого 2022 року) вводиться фіксація офіційного валютного курсу спочатку на рівні 29,25 грн за 1 долар, а з липня того ж року проводиться подальша девальвація курсу до 36,57 грн за 1 долар. Протягом звітного періоду відбувались різні обсяги інтервенцій у розрізі років і місяців їх проведення, що відображає мінливість національного валютного ринку, його залежність від сезонних, а також кон'юнктурних і структурних чинників. Особливо різке підвищення інтервенційних дій НБУ в напрямку продажу валюти спостерігається на початку 2022 року, що пояснюється виключно початком війни, зростанням паніки та нестабільності на валютному ринку. З початку війни загальні обсяги інтервенційної активності НБУ збільшились фактично 10 разів порівняно із 2018 роком, в порівнянні із довоєнним 2021 роком зростання становило 6,3 рази. У 2018 – 2021 роках відбулось зростання обсягів готівкових операцій на валютному ринку. У 2022 році обсяги операцій знизились, а сальдо набуло позитивного значення. Протягом 2018 −2021 років обсяги операцій на міжбанківському ринку мали позитивну тенденцію. Однак у 2022 році даний ринок різко скоротився, обсяги операцій знизились у рази, банківські установи суттєво обмежили власні операції із валютою. Аналізуючи дані індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) та номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) гривні з 2018 по 2022 роки, можна визначити кілька важливих тенденцій. По-перше, НЕОК зазнало значних коливань, знижуючись у 2018 році, зростаючи в 2019 році, а потім знову знижуючись у 2020 році, і знову підвищуючись у 2021 році. Це може вказувати на значущий вплив зовнішніх чинників на реальну ефективність гривні на міжнародному ринку. По-друге, НЕОК гривні також має коливання, але загалом залишається на відносно низькому рівні протягом розглянутого періоду. Це може вказувати на те, що номінальний обмінний курс гривні залишається слабким у порівнянні з іншими валютами.

4. Здійснити оцінку банківського нагляду у сфері валютного регулювання, з'ясовано, для стабілізації фінансової системи і запобігання відпливу капіталу НБУ запроваджував різні заходи, зокрема, як ми вже зазначали 24.02. 2022 р. було зафіксовано офіційний курс гривні до долара США на рівні 29,2549 грн. за дол. США; для фізичних і юридичних осіб введено обмеження на зняття готівки із рахунків клієнтів в іноземній валюті, призупинено здійснення операцій між банківськими установами на національному валютному ринку, введено мораторій на міжнародні валютні платежі (окрім стратегічно важливих операцій) тощо. НБУ в межах валютного нагляду і регулювання, здійснює активний контроль і нагляд за кредитними операціями вітчизняних банківських установ. Відповідно до даних НБУ банківські установи активно надають кредити в національній та іноземній валюті на різні періоди. Зниження обсягів наданих кредитів в іноземній валюті спричинено цілою низкою негативних явищ, зокрема: війною в Україні, нестабільністю майбутнього фінансового стану суб'єкта (фізичної і юридичної особи), високими кредитними ставками, високим курсом валют, економічною кризою, зниженням рівня купівельної спроможності та доходів суб'єктів. Під час нагляду важливим є інвестиції, купівля, продаж боргових цінних паперів агентів банку в іноземній валюті. У 2018 −2022 роках обсяги купівлі боргових цінних паперів в іноземній валюті фінансовими установами скоротилася на 2 523 млн. грн., що негативно характеризує інвестиційну діяльність, говорить про високий курс іноземної валюти і кризовий стан.

3. Визначивши перспективи розвитку валютного ринку в Україні, з'ясовано, що такими напрямами є: лібералізація валютного ринку, введення механізмів рефінансування банків, регулювання валютного ринку, введення плаваючого валютного курсу, удосконалення валютного нагляду, співпраця з міжнародними партнерами щодо зниження боргового навантаження, досвід країн Балканського півострова, удосконалення законодавства по валютному регулюванню, зважена ефективна політика нагляду і регулювання валютного ринку з боку НБУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна енциклопедія : у 3-х т. - Т. І. / Редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін,-К. : Видавничий центр «Академія», 2009, 864 с. 34.

2. Коваленко, Д. І. Гроші та кредит : теорія і практика [Текст] : навч. посіб.: Каравела, 2015. – 360 с.

3. Бодрова Н. Е. *Валютний ринок: стан, проблеми, перспективи. Економіка.* 2012. № 1.

4. Делас В. Валютне кредитування: проблеми та перспективи в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2009. Вип. 116. с. 17–19.

5. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. -3- тє вид., стер. К.: Т-во «Знання», КОО, 2011.-305 с.

6. Рибачук Ю. О. Особливості поєднання фундаментального та технічного аналізів валютного ринку. На*уковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки.* 2015. Вип. 13(1). с. 158-161.

7. Кухаренко Д. С. Валютний ринок України: стан та перспективи розвитку. Наукові розробки молоді на сучасному етапі : тези доповідей XVIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів 2019. URL: https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/14312 (дата звернення: 25.09.2023)

8. Puzyrova P. Cluster education management concept through the prism of financial risk optimization and resource support. Концепція управління кластерними утвореннями через призму оптимізації фінансових ризиків та ресурсного забезпечення. Менеджмент. 2019. Вип. 2 (30). с. 62-74.

9. Шарова С. В. Проблеми розвитку валютного ринку України в контексті забезпечення фінансової незалежності. *Ефективна економіка.* 2015. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_12_38. (дата звернення: 25.09.2023)

10. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції навч. посіб. / К. Ф. Ковальчук, Д. Є. Козенков, Ю. Г. Момот. К. : ЦУЛ, 2016. 149 с.

11. Кізлик О. С. Валютний ринок та валютні операції. Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності. *Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах» (14 березня 2019 р.)*. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 498 с.

12. Маляренко І. В. Економічна сутність та структура валютного ринку. Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації: *матеріали наук. конф. студ. та молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 9 грудня 2019 р.)* Полтава : ПУЕТ, 2019.

13. Мещеряков О. О., Сопотян С. В. Проблеми розвитку валютного ринку України у контексті фінансової безпеки URL: http://irbisnbuv.gov.ua /cgibin/irbis_nbuv/cgiirbisvamsue_2014_18. (дата звернення: 25.09.2023)

14. Jaswal I., Narayanan B. (2017). Trade impact of SADC-India FTA on textiles and clothing sectors. Business Ethics and Leadership, 1(2), 20-30.

15. Vasilyeva T., Kozyriev V. (2017). Scientific and methodical approaches to determining the center-orientation of financial conglomerates with the factor and cluster analysis. Business Ethics and Leadership, 1(1), 5-15.

16. Lieonov S., Didenko I. (2017). Assessment of demand, supply and equilibrium price on the deposit market of Ukraine. Financial Markets, Institutions and Risks, 1(1), 5-13. http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).5- 13.2017

17. Williams G., Kotliarevskyi O. (2017). Forecasting the price dynamics in the markets − benchmark prices (using the example of the interbank credit market and the bond market). Financial Markets, Institutions and Risks, 1(2), 50-59.

18. Didenko I., Hammadi H. (2017). Demand Forecast, Supply and Equilibrium Price on the Deposit Market: Methodology and Experience of Ukraine. Financial Markets, Institutions and Risks, 1(3), 34-43.

19. Манжура О.В. Етапи та перспективи розвитку валютного ринку в умовах відкритості національної економіки. *Інфраструктура ринку. Випуск 67.* 2022.с 74-78.

20. Манжура О., Каус Н., Краус К. Інструменти та механізми регулювання валютного ринку в умовах інстиціональних змін національної економіки. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(10), 4-18. 2022. URL: https://doi.org/10.32750/2022-0201 (дата звернення: 26.09.2023)

21. Богацька Н.М. (2018). Регулювання валютного ринку національним банком Україні. *Ефективна економіка*, 3. 1–5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/42.pdf (дата звернення 26.09.2023).

22. Про валюту і валютні операції: Закон України, документ 2473-VIII, чинний, поточна редакція, підстава – 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text (дата звернення 26.09.2023).

23. Козакевич О.Р. (2019). Фіскальна політика у забезпеченні стабільності валютного ринку України: дис. к.е.н.: спец. 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит. Львів. 248 с

24. Веріга Г. В. Механізми регулювання валютного ринку України: дис на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук;. Донецьк: Донецький національний університет управління, 2013. – 466 с.

25. Barash, Y., Kryvytskyi, Y., & Ablamskyi, S.. *External experience for the execution of exchange regulation and possibilities of its application in Ukraine*. Baltic Journal of Economic Studies, 4(1), 2018. с.25-30.

26. Пруський О. С. Основні тенденції розвитку валютного регулювання та валютного контролю в Україні. *Вісник Тернопільської академії народного господарства. Тернопіль: Економічна думка*. 2015. Випуск 4. - С. 72-76.

27. Кочура С. В. Нормативно – правові засади регулювання валютних правовідносин. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law 36* (2023): 266-271.

28. Завора Т.М. (2021). Принципи валютного регулювання в Україні. Reposit. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/ PoltNTU/224/1/ %D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B1 %D0%B0%D1%80%D0%B4%201.pdf (дата звернення 26.09.2023)

29. Швець Н. Р. Вибір режимів валютного курсу в умовах мінливості монетарної сфери. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. № 24. с. 238-244.

30. Стратегія монетарної політики на 2016-2020 роки. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-monetarnoyi-politiki-na-2016-2020-roki. (дата звернення 29.09.2023)

31. Стратегія валютних інтервенцій Національного банку України. Рішення Правління НБУ № 769-рш від 29 грудня 2020 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_29122020_769-rsh. (дата звернення 29.09.2023)

32. Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період). URL:https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart. (дата звернення 29.09.2023)

33. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate- chart?cn%5B%5D=USD. (дата звернення 29.09.2023)

34. Показники валютного ринку України. URL: https://bank.gov.ua /ua/statistic/sector-external. (дата звернення 29.09.2023)

35. Результати валютних інтервенцій НБУ URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/intervention/2018/. (дата звернення 29.09.2023)

36. Грошові перекази в Україну. URL: https://index.minfm.com.ua/ua /ecommy/transfer/. (дата звернення 29.09.2023)

37. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_m.pdf. (дата звернення 29.09.2023)

38. Інформація про обсяги переказів фізичних осіб у іноземній валюті у 2017-2022 роках. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання "Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції" (МВФ, 2009). URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external. (дата звернення 29.09.2023)

39. Офіційний веб-сайт Національного банку України. 2022. URL: https://bank.gov.ua/ (дата звернення: 29.09.2023)

40. Статистика фінансового сектора Національного банку України. Офіційний сайт. URL : https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial (дата звернення: 29.09.2023)

41. Вергелюк Ю.Ю. Індексна оцінка стану валютного ринку. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції з дистанційною участю, 24 березня 2021 р. – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2021. – 271 с.

42. Паску В.В. Сучасні проблеми регулювання валютного ринку України. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово – кредитних та облікових систем*: збірник тез та доповідей ІІІ Міжнародної науково – практичної конференції (Україна, місто Харків 19 травня 2023 року) 360 с.

43. Гончар А.Є. Валютний ринок України як складовий сегмент світового фінансового ринку: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавр; спец.: 056 - Міжнародні економічні відносини. Суми: СумДУ, 2020. 54 с

44. Недільська Л. В. Дестабілізуючі проблеми розвитку банківської системи України. *Розвиток фінансових відносин суб'єктів господарювання в умовах динамічного зовнішнього середовища*, 15 листопада 2018 року, м. Житомир: ЖДТУ. С. 267-269.

45. Тибкіна Г. Розвиток валютного ринку України: Переваги та недоліки. Формування ринкової економіки в Україні. 2020. Вип. 44. С. 262-268

46. Чернишова О., Степанова Д., Філон М. Перспективи розвитку валютного ринку в україні. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 23. С. 138–143.

47. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний нагляд» v0013500-19, чинний, поточна редакція від 26.11.2022 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text (дата звернення: 15.10.2023)

48. Ліневич А. Ю. Напрями удосконалення регулювання банківської діяльності в Україні. *Цифрова трансформація фінансової системи України та країн V-4 умовах Євроінтеграції. Збірник тез III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Дубляни, 26 квітня 2023 р.). Частина III. Дубляни: ЛНУП, 2023. 221 с.

49. Белінська Я. В., Коваленко Ю. М. Регулювання валютного ринку України в умовах фінансової нестабільності воєнного часу. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 1 (26). С. 121–140

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Систематизація механізмів регулювання валютного ринку та інструментів їх дії

Назва механізму	**Назва інструменту**	**Опис дії інструменту**	**Мета використанняінструменту**	**Зв'язок із іншими механізмами валютного регулювання**
1	2	3	4	5
Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку	Валютна інтервенція	пряме втручання центральногобанку в операції на валютномуринку	регулювання курсу національної валюти черезоперації з купівлі-продажуіноземних валют	Механізм регулювання валютного курсу
	Девізна валютна політика	у випадку перевищення пропозиції валюти над попитомна неї НБУ викупає її і навпаки	політика регулювання валютного курсу шляхом купівлі і продажу іноземноївалюти	
	Регулювання платіжного балансу	співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманихкраїною з-за кордону, і сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду	використовуються експортні субсидії, митні тарифи, податкові пільги, система множинності валютних курсів	Механізм державного регулювання валютного ринку
Механізм регулювання валютного курсу	Управління золотовалютними резервами	активи в балансі НБУ, визнанісвітовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків	передбачає формування резервів, у т.ч. за рахунок обов’язкового продажу валюти експортерами	Механізм державного регулювання валютного ринку,

	Нормативи обов'язкового резервування	норматив встановлюється єдиним для банків в процентному відношенні до загальної суми залучених коштівв національній та іноземній валютах; для різних видів зобов'язань можуть встановлюватися різні нормативи	з метою дедоларизації економічних відносин поглиблюється диференціація нормативів обов'язкового резервування в напрямі посилення преференційних умов резервування під кошти, залучені в національній валюті	Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку
	Девальвація валюти	передбачає спрямовані дії відповідних інституційних структур, які мають на меті знизити обмінні курси валюти власної країни	стимулювання споживчого попиту на внутрішньому ринку; підвищення конкурентоспроможності та поліпшення торгових позицій країни на світовому ринку	Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку
	Ревальвація валюти	передбачає спрямовані дії відповідних інституційних структур, які мають на меті збільшити обмінні курси валюти власної країни	утримання на внутрішньому ринку споживчого попиту; стимулювання товарного імпорту і припливу інвестицій	
Механізм державного регулювання валютного ринку	Валютні обмеження	система звуження прав резидентів та нерезидентів при здійсненні ними валютних операцій, зокрема, зміна строків проведення розрахунків за операціями з експорту та імпорту	здійснення контролю за рухом капіталу, блокування валютної виручки, регламентація вивозу валюти громадянами за кордон	Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку
	Обов'язковий продаж валютної виручки	вимоги до обов'язкового продажу частини надходжень віноземній валюті на користь резидентів України – суб'єктів ЗЕД	формування достатньогообсягу золотовалютних резервів	Механізм регулювання валютного курсу
	Операції відкритого ринку	купівля- продаж, в тому числі зпремією або з дисконтом, казначейських зобов'язань, а також інших цінних паперів (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права) та боргових зобов'язань, визначених	забезпечення зовнішньої стійкості та платоспроможності, задля чогоНБУ запровадив випуск облігацій внутрішньої державної позики, номінованих в іноземній	Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку

		Правлінням НБУ	валюті	
Механізм саморегулювання валютного ринку	Індикативні норми Базельських стандартів	використання стандартизованого підходу, підходу внутрішніх рейтингів і рамкового підходу сек'юритизації	адекватна оцінка валютних ризиків банку і формування резервів на можливі втрати за операціями в іноземній валюті	Механізм державного регулювання валютного ринку
	Формування валютної політики суб'єктів	розробка внутрішніх регламентівщодо проведення валютних операцій і оцінки валютних статей фінансової звітності	моніторинг і управління кредитним ризиком	Механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку
	Стрес-тестування	розробка імовірних сценаріїв і визначення величини неузгодженої позиції, яка наражає суб'єкта господарювання на ризик та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього валютного курсу	кількісна оцінка валютного ризику	

Джерело: складено автором на основі [24]

Додаток Б

Рис Б.1 Формалізація механізмів регулювання валютного ринку

Джерело: складено автором на основі [24]

Додаток В

Таблиця В.1

Класифікація режимів валютних курсів

№	Вид режиму	Характеристика
1.	Фіксований, у т.ч.:	- офіційний фіксований курс, який вводять державні органи (центральний банк країни) в умовах валютних обмежень для обміну національної валюти на іноземну; - є обов'язковим для всіх (або тільки для певної частини) валютних операцій; - його введення призводить до виникнення "чорного ринку";
1.1.	Фіксований курс урамках механізму ERM-II	- механізм ERM-II зобов'язує країни впродовж двох років утримувати курси національних валют у межах 15% відоголошеного Європейським центробанком; - приєднання до ERM-II є необхідною умовою для подальшого входження в єврозону;
1.2.	Валютне бюро (валютна рада)	- курс національної валюти до валюти-лідера фіксуєтьсяназавжди у законодавчому порядку; - грошова база повинна мати 100-процентне покриття чистими міжнародними активами центрального банку; - центральний банк відмовляється від будь-яких активнихоперації з внутрішніми активами (стерилізації); - зміни в грошовій базі відбуваються винятково в результатізмін у міжнародних активах;
1.3.	Доларизація (євроізація)	- повна заміна національної валюти іноземною, наприклад доларом США або євро;
2.	Вільно плаваючий	- рівень офіційного валютного курсу визначається виключно на валютному ринку під впливом попиту та пропозиції, які, залежать від стану платіжного балансу країни, співвідношення відсоткових ставок і темпів інфляції, очікувань учасників ринку, офіційних валютних інтервенцій тощо; - центральний банк не втручається в процес курсоутворення;
3.	Змішаний, у т.ч.:	- проміжний між валютного курсу; фіксованим та гнучким режимами;
3.1.	Фіксована валютна прив'язка	- - «прив'язка» до сильної валюти (валюти-лідера) або кошика валют (наприклад СПЗ) з коридором ± 1%;
3.2.	Горизонтальна валютна прив'язка	- - «прив'язка» із коридором більш ніж ± 1%;
3.3.	Повзуча прив'язка	- «прив'язка» із паритетом, що періодично коригується у фіксованому обсязі за фіксованими, раніше оголошеними ставками, або у відповідь на зміни в обраних кількіснихпоказниках;
3.4.	Фіксований валютний коридор	- встановлені державою на певний період часу максимальна та мінімальна межі коливання офіційного валютного курсу;
3.5.	Повзучий валютний коридор	- повзучі «прив'язки» у поєднанні з валютними коридорами більш ніж ± 1%;
3.6.	Кероване плавання	- плавання без наперед оголошеного руху валютного курсу: активні інтервенції центрального банку без готовності слідувати наперед визначеній цілі або руху валютногокурсу.

Джерело: складено автором на основі [20]

Додаток Г

Таблиця Г.1

Політика, механізми та інструменти валютного регулювання в розрізі різних політик

Види політик вчастині валютного регулювання	Зміст та загальна характеристика
Бюджетна політика	- посилення фіскальної дисципліни на всіх рівнях бюджетної системи; створення бюджетної стратегії короткострокового бюджетного планування; - скорочення дотацій Пенсійному фонду; - скорочення видатків сектору загального державного управління на величину 0,7-0,8 % від ВВП; - зменшення субсидій підприємствамнестратегічного значення; - перетворення видатків на оборону на розвиток економіки; - недопущення нагромадженнянерозподілених коштів; - встановлення лімітів граничних обсягів видатків; - нівелювання залежності від політичної кон'юнктури в управлінні державними видатками.
Податкова політика	- зниження податкового тягаря на рівень 29% від ВВП; - інкорпорація податків; - реформування ПДВ, зниження рівня тіньовогоімпорту; - ефективна боротьба з контрабандою; - деофшоризація фінансових потоків, зменшення кількості податків та квазіплатежів; - запровадження податку на виведений капітал; - зниження рівня трансакційних витрат бізнесу, запровадження системи цифрового урядування; - проведення приватизації майна державних підприємств, які потребують виведення з під контролю кланово-олігархічних груп; - проведення якісних антикорупційних заходів.
Боргова політика	- зниження боргового навантаження, перегляд схеми обслуговування ВВП-варантів; - обмеження участі НБУ та банків у придбанні боргових ЦП; - розроблення правил стримування державної заборгованості; - скорочення частки зовнішніх позик у структурі позичкового фінансування дефіциту бюджету з метою зниження валютних ризиків державного боргу; - рефінансування зов. боргу внутрішніми запозиченнями; - відмова від ОВДП як основного інструменту - обслуговування боргу.
	- встановлення обґрунтованої вартості за ОВДП; - диверсифікація валютної структури боргу.
Фіскально-монетарний менеджмент	- органічне поєднання цілей та інструментарію боргової, монетарної і фіскальної політики; - визначення функціональних обов'язків, процедур і механізмів координації; - обмін інформацією між Міністерством фінансів, НБУ та Держказначейством; - узгодження дій НБУ та Мінфіну стосовно: регулювання грошової маси; процентної політики; валютної політики; політики управління золотовалютними резервами; політики обслуговування державного боргу та управління бюджетними потоками і балансами; підвищення ефективності управління балансом єдиного - казначейського рахунку та операції з регулювання грошово-кредитної системи НБУ.

Девальвація валюти (зниження обіговогокурсу національної валюти)	- підвищення конкурентоздатності та поліпшення торгівельних позицій країни на світовому ринку; - стимулювання споживчого попиту на ринку.
Установлення режимів конвертованості валют (здатність до вільного обміну національної валюти на інші валюти)	- за режиму повної конвертованості всі суб'єкти валютного ринку мають можливість вільно здійснювати як поточні, так і інвестиційні валютні операції за всіма видами операцій платіжного балансу.
Валютна інтервенція (вплив центрального банку країни на валютний ринок і валютний курс, який здійснюється шляхом купівлі-продажу банкомна валютному ринку великих партій іноземної валюти)	- регулює співвідношення на валютному ринку попиту і пропозиції певної валюти, що викликає кореляцію її обмінного курсу. Здійснюється за рахунок офіційних золотовалютних резервів, короткострокових взаємних кредитів центрального банку в національній валюті ("своп").
Валютні обмеження (тимчасові заходи від кризових явищ регламентують права громадян та юридичнихосіб щодо обміну валюти своєї країни на іноземну*)*	- строк до шести місяців з можливістю пролонгації; - вводяться на підставі рішення Ради фінансовоїстабільності.
Зміна облікової ставки (вплив на курсові співвідношення)	- підвищення облікових ставок НБУ призводить до зростання курсу валюти, а скорочення – до зниження курсу.
Ревальвація валюти (підвищення курсу національної валюти)	- стримування попиту на внутрішньому ринку істимулювання товарного імпорту та припливу інвестицій.
Стрес-тестування	- кількісна оцінка валютного ризику з метою регулювання стійкості розвитку валютного ринку.
Формування валютної політики суб'єктів	- моніторинг і управління кредитними ризиками з метою регулювання стійкості розвитку валютного ринку.
Управління золотовалютними резервами	- формування резервів, у т.ч. за рахунок обов'язковогопродажу валюти експортерами.
Девізна валютна політика	- регулювання валютного курсу шляхом купівлі та продажу іноземної валюти.
Регулювання платіжного балансу	- використовуються експортні субсидії, митні тарифи, податкові пільг, система множинних валютних курсів.

Джерело: складено автором на основі [23, с. 198]

Додаток Д

Таблиця Д.1

Заходи НБУ щодо регулювання валютного ринку України у 2022 р.

Місяці	Заходи
Березень	- відновлення проведення операцій між банками на валютному ринку; - дозвіл на зняття готівки в Україні з рахунків в іноземній валюті в еквіваленті до 30 тис. грн на день (згодом до 100 тис. грн на день); - ліміт на P2P перекази між фіз. особами за кордон з усіх рахунків - 100 тис. грн на місяць; - дозвіл на зняття готівки за кордоном з гривневих карток в еквіваленті 100 тис. грн на місяць, з валютних карток - до 100 тис. грн на день; - необмежені карткові платежі за кордоном; - юридичні особи можуть купувати/продавати безготівкову іноземну валюту в межах ±1% від офіційного курсу; - офіційний курс гривні до валют (крім долара) встановлюється в порядку, як і до війни;
Квітень	- заборона банкам достроково погашати кредити нерезидентам; - зменшення терміну розрахунків з 365 до 90 днів за операціями з експорту та імпорту; - зміна ліміту на P2P перекази між фізичними особами за кордон з гривневих карток на 100 тис. грн на місяць, з валютних карток на 100 тис. грн на місяць в еквіваленті; - дозволено установам продавати готівкову валюту в межах купленої; - картковий курс продажу не може бути більшим за офіційний +10%; - дозволено продавати готівкову валюту фізичним особам в межах купленої;
Травень	- дозвіл іноземним інвесторам переказувати за кордон кошти, які надійдуть після 01.04.2023 від погашення або доходу за ОВДП; - зниження з 15% до 5% лімітів відкритої валютної позиції; - зниження ліміту на зняття готівки з рахунків закордоном до 50 тис. грн на місяць; - скасовано обмеження на картковий та готівковий курс продажу;
Червень	- збільшення терміну розрахунків з 90 до 120 днів за операціями експорту та імпорту; - відновлення переказів за кордон для виплати пенсій;
Липень	- відбулася курсова корекція на 25% - зафіксовано офіційний курс гривні до долара на рівні 36,5686 грн. за дол.; - збільшення терміну розрахунків з 120 до 180 днів за операціями експорту та імпорту; - дозвіл на перекази для оплати імпорту, скасовування товарів критичного імпорту; - дозвіл переказів в іноземній валюті з коррахунків банків-нерезидентів, відкритих у банках- резидентах (власні кошти); - строк використання купленої валюти скорочено з 10 до 2 робочих днів; - зниження ліміту на зняття готівки з рахунків закордоном до 12,5 тис. грн на тиждень; - дозвіл банкам продавати на готівковому ринку 50% обсягу валюти, купленої через безготівкові канали у фізичних осіб з 13 квітня; - дозвіл на купівлю безготівкової валюти під депозит від 3 міс. до 50 тис грн на місяць; - зниження ліміту на P2P перекази між фізичними особами за кордон з гривневих карток до 30 тис. грн на місяць; - встановлення ліміту 100 тис грн на місяць на карткові платежі з гривневих за кордоном;
Вересень	- заборона на купівлю іноземної валюти юридичними особами за наявності в них власної валюти у обсягах, необхідної для платежу; - дозвіл на переказ іноземної валюти за кордон для часткової сплати % за зовнішніми кредитами/позиками; - збільшення продажу готівкової валюти за рахунок 100% обсягу валюти, купленої через безготівкові канали у фізичних осіб з 13 квітня;
Жовтень	- дозвіл на переказ іноземної валюти за кордон для фінансування власного представництва; - скасування ліміту на P2P перекази між фізичними особами за кордон з гривневих карток; - збільшення ліміту купівлі під строковий депозит від 3 міс. до 100 тис грн на місяць; - дозвіл купівлі безготівкової валюти за офіційним курсом під депозит від 6 міс., який повертається в грн. за офіційним курсом.
Листопад	- банки не враховуватимуть наявні залишки коштів в іноземній валюті на рахунках благодійних фондів та не вимагатимуть продажу та/або використання наявної валюти під час задоволення заявок на купівлю іноземної валюти для оплати імпортних контрактів;
Грудень	- контроль за пунктами купівлі та продажу валют щодо встановлення курсів обміну.

Джерело: складено автором на основі [39]